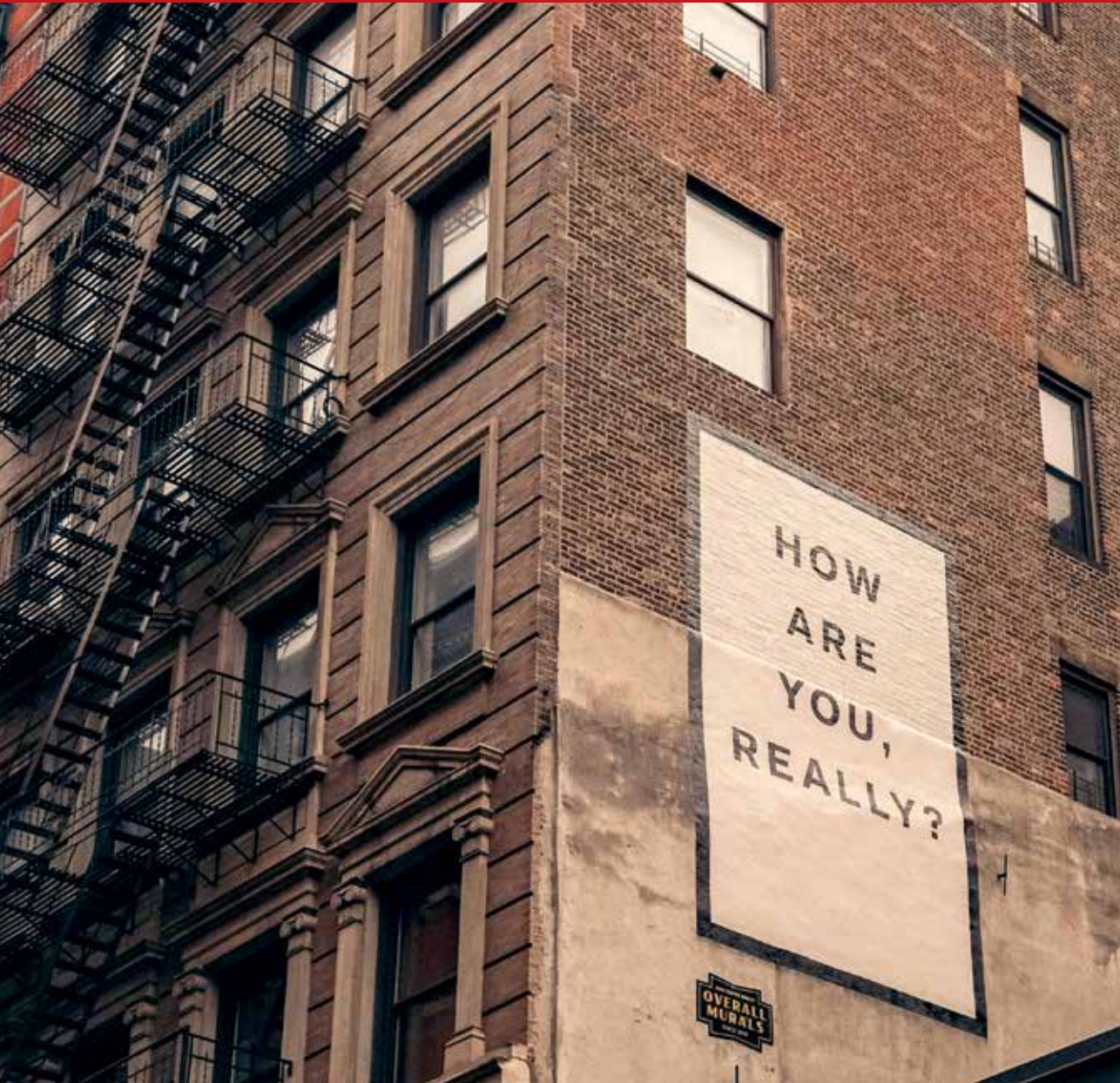

HANDELINGEN

TIJDSCHRIFT VOOR PRAKTISCHE THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAP

2 Algemene inleiding

MARTIJN STEEGEN

4 Het hogeschool- en universiteitspastoraat in kaart gebracht

MARTIJN STEEGEN

INTERVIEW

15 In gesprek met studentenpastores uit de Lage Landen

SERENA SALIBA

22 Studentenpastores en suïcidepreventie

Een onmisbare ondersteuning voor het mentaal welzijn van studenten

SERENA SALIBA

32 Wie is er bang voor professionaliteit in het studentenpastoraat?

Reflecties en aanbevelingen vanuit het zorgpastoraat

ANNE VANDENHOECK

PRAKTIJK

41 Onverbonden verbonden.

Over studenten en de kerk

Een kwalitatief onderzoek naar de betrokkenheid van studenten in Groningen bij de kerk

THEO BASOSKI

49 Queer-sensitieve zorg

Een ervaringsverslag van het protestantse universiteitspastoraat in Mainz

KIRSTEN SÖDERBLOM

EN VERDER

- 1 Aan de lezer | Theo van der Zee
- 21 Tips bij het thema
- 59 Beeldmeditatie | Maarten Boersema
- 60 De promotie | Tom Lormans
- 64 Volgend nummer

HOW
ARE
YOU,
REALLY?

Theo (prof.dr. T.S.M.) van der Zee is hoofdredacteur van *Handelingen* en bijzonder hoogleraar Onderwijs in ethisch en religieus perspectief aan de Radboud Universiteit, Nijmegen. | theo.vanderzee@ru.nl

Er tussen in

Voor veel jongeren is de periode van hun studie en opleiding er één van 'er tussen in'. Tussen adolescentie en volwassenheid, tussen thuis en de eigen kamer of het kot, en tussen studie en werk. Het is een periode waarin veel nog open ligt, met veel keuzemogelijkheden: wat past bij mij, waar hoor ik bij, waar leef ik voor? Eerder gegeven antwoorden op de vragen worden in deze periode op de proef gesteld, bevraagd, en zijn onderwerp van onderhandeling.

Terwijl zij zich bewegen er tussen in, dringt de omgeving er bij hen op aan om te presteren, te profileren, te netwerken, te shinen en te gloriëren. Dat doen hen niet altijd goed. Het mentaal welzijn van jongeren in deze periode staat momenteel enorm onder druk. Stress, burn-out en zelfs suïcide komen schrikbarend veel voor. Gelukkig is er aandacht voor, maar of die iedereen bereikt?

Studentenpastores zijn geestelijk verzorgers die tussen jongeren in staan. Soms als pastor vanuit één van de kerken of geloofsgenootschappen om jongeren te begeleiden in hun zoektocht in geloof, zin, en betekenis. Hoe bieden zij jongeren de ruimte die nodig is om weerklank te krijgen? Soms als wel of niet-gebonden geestelijk verzorger of spiritueel zorgverlener om jongeren nabij te zijn die het (bijna) niet meer zien zitten. Hoe zijn zij van betekenis om jongeren hun zin (als in: goesting) tot leven te (her)ontdekken?

Naast de vraag naar de betekenis die studentenpastores hebben voor jongeren in de periode van hun studie of opleiding, is er ook de vraag naar hun toegevoegde waarde in een institutionele context waarin al veel zorg is georganiseerd. Wat dragen de pastores bij aan het mentaal welzijn van studenten? Wat is de effectiviteit van hun aanpak? Waarin is hun aanwezigheid en begeleiding uniek en onmisbaar?

Het zijn vragen die nu gesteld worden en die studentenpastores uitnodigen om het verhaal van hun werk opnieuw te schrijven. En telkens weer opnieuw zullen schrijven. Dit eigentijdse nummer onder redactie van Serena Saliba en Martijn Steegen gaat in op veel van de bovengenoemde vragen. Op basis van praktisch theologisch onderzoek en van ervaringsverhalen. Interessant niet alleen voor studentenpastores, maar voor een ieder die jongeren ontmoet er tussen in. <

Het universiteitspastoraat: een veelzijdig domein

Van 16 tot 20 juni 2025 organiseerde de *Conference of European University Chaplains* (www.ceuc.org) haar jaarlijkse conferentie in de Oude Abdij te Drongen, bij Gent. Tijdens deze jaarlijkse conferentie ontmoetten een tachtigtal Europese universiteits- en hogeschoolpastores elkaar.

Dit jaar stond het algemeen welzijn in het hoger onderwijs voorop: *Flourishing together. A Holistic Approach to Wellbeing in Higher Education*. Verspreid over vier dagen verdiepten verschillende experts dit thema tijdens hun *key lectures*. Daarnaast wisselden de studentenpastores tijdens deze dagen ook *good practices* met elkaar uit. Het belang van een dergelijke jaarlijkse ontmoeting kan niet worden onderschat voor de professionele ontwikkeling van het universiteitspastoraat. Het academisch onderzoek naar de effectiviteit van het universiteitspastoraat is immers schaars (Miller & Stephens, 2024).

Toch voelt ook de studentenpastor, net zoals zijn of haar collega uit andere sectoren van het pastoraat de druk van buitenaf toenemen om de meerwaarde van het studentenpastoraat voor het hoger onderwijs met concrete data aan te tonen. Anders dan bij het gezondheidszorgpastoraat, waar de implementatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmo-

dellen die de effectiviteit meten inmiddels ingeburgerd is, staat het universiteitspastoraat op dat vlak nog aan het begin van een nieuw te schrijven verhaal.

Ter gelegenheid van deze jaarlijkse ontmoeting in België biedt dit themanummer van *Handelingen* een waardevolle en kwalitatieve reflectie aan op het veelzijdige domein van het universiteitspastoraat, met inbegrip van zijn uitdagingen, bijdragen en groeipotentieel. Dit nummer hoopt zo een bijdrage te leveren aan een beter begrip van dit vitale aspect van het academisch leven.

Het studentenpastoraat in de Lage Landen is erg veelzijdig van aard. Tussen de verschillende teams bestaat er dan ook veel diversiteit in doelstelling, visie en profilering. **Martijn Steegen** stelt in de eerste bijdrage van dit nummer een stand van zaken voor het Vlaamse en Nederlandse universiteitspastoraat op en komt op het einde met

enkele aanbevelingen voor studentenpastores. Volgend op deze stand van zaken ontmoet u in een interview vier studentenpastores. Twee van hen komen uit Vlaanderen en twee komen uit Nederland. De studentenpastores werden geïnterviewd door **Serena Margaret Saliba**. In het gesprek reflecteren ze over de rol van het christelijk studentenpastoraat, blikken ze terug op moeilijke uitdagingen en delen ze bijzondere ervaringen.

Aansluitend bij het thema van de jaarlijkse conferentie voor Europese studentenpastores over mentaal welzijn stelt **Serena** de resultaten voor van haar doctoraatsonderzoek naar de ondersteunende rol van studentenpastores bij suïcidepreventie. Suïcide onder jongvolwassenen is immers een uitdagend maatschappelijk probleem. In haar onderzoek kwam Serena tot de vaststelling dat studentenpastores ook vandaag al een belangrijke rol spelen en in de toekomst een grotere rol zouden moeten kunnen spelen in het suïcidepreventiebeleid van hogescholen en universiteiten.

Wil de universiteitspastor meer inspraak krijgen in het beleid van de onderwijsinstelling dan is een professionele werkhouding van cruciaal belang. **Anne Vandenhoeck** reikt de studentenpastor aanbevelingen aan voor de verdere professionalisering van het studentenpastoraat vanuit haar expertise over het zorgpastoraat. Wat kan studentenpastor leren van de zorgpastor of geestelijk verzorger, in het bijzonder met betrekking tot de professionalisering van zijn of haar dienstverlening?

Vervolgens komen ook twee praktijkberichten aan bod. **Theo Basoski** focust zich in zijn praktijkbericht op het thema 'verbondenheid'. Door middel van interviews onderzoekt hij hoe gereformeerde jongvolwassenen zich verhouden tot hun eigen kerkgemeenschap 'thuis' en de christelijke studentenvereniging in hun studentenstad. In welke kerkgemeenschap voelen ze zich het meeste thuis? **Kirsten Söderblom** schetst tot slot vanuit haar eigen praktijk als studentenpastor in Mainz de contouren van een studentenpastoraat dat queersensitief is. <

Het universiteits- en hogeschoolpastoraat in kaart gebracht

In deze bijdrage brengen we het universiteits- en hogeschoolpastoraat in Nederland en Vlaanderen in kaart. De doelstelling is breed en we hopen dat deze onderneming leidt tot enkele vragen die mogelijk interessant zijn voor verder gesprek, reflectie en onderzoek. Verderop wordt het echter al snel duidelijk dat dit niet zo evident is. Er bestaat immers veel diversiteit in doelstelling, visie en profilering in het universiteits- en hogeschoolpastoraat. Bovendien is er weinig geweten over de wijze waarop studentenpastores hun bijdrage voor de universitaire gemeenschap conceptualiseren. Er is ook niet veel onderzoek naar impact beschikbaar. Recent onderzoek is voornamelijk afkomstig uit Groot-Brittannië (bijv. Aune et al., 2023) en de Verenigde Staten (bijv. Barton et al., 2020; Miller & Stephens, 2024).

In een eerste onderdeel van dit artikel brengen we het universiteits- en hogeschoolpastoraat in Nederland en Vlaanderen in kaart. We baseren ons daarvoor voornamelijk op de websites van deze diensten. De overkoepelende website van het Landelijk beraad voor studentenpastores zal ons doorheen heel Nederland voeren. Om de situatie in Vlaanderen te onderzoeken richten we ons op de websites van de verschillende universitaire parochies en initiatieven verbonden aan het Vlaamse Hogeschool- en Universiteitspastoraat (VUHP).

Vervolgens verbinden we deze informatie met recente onderzoeksresultaten. In het tweede deel presenteren we enkele modellen die de veelvormigheid inzichtelijk maken. In een derde onderdeel schetsen we een beeld van het levensbeschouwelijk profiel van de student anno 2025. Als het universiteits- en hogeschoolpastoraat in Nederland en Vlaanderen een levensbeschouwelijk aanbod wil uitwerken voor wie doet ze dit dan? In het vierde onderdeel van deze bijdrage presenteren we vervolgens ook enkele onderzoeksresultaten die peilen naar het zelfverstaan van de universiteits- en hogeschoolpastor. Tot slot illustre-

ren we in het vijfde en laatste onderdeel kort enkele bevindingen uit het recente visietraject van de Universitaire Parochie, KU Leuven.

Het universiteits- en hogeschoolpastoraat in Nederland en Vlaanderen

Op de website van het landelijk beraad voor studentenpastores (www.studenten-pastoraat.nl) kan men doorklikken naar de sites van dertien plaatselijke teams van studentenpastores – van Groningen tot Maastricht. Wie door het aanbod van deze teams in Nederland en Vlaanderen gaat, stelt vrijwel meteen vast dat de aandacht al lang niet meer uitsluitend op het religieuze gericht is en dat men nadrukkelijk aansluiting zoekt bij een samenleving die in verregaande mate gesecculariseerd is. Op sommige plekken lijkt dit ten koste te gaan van activiteiten met een specifiek religieuze invulling die uit het aanbod verdwijnen. Niet in elk team zal men zich bovendien nog identificeren als studentenpastor. Coach, levensbeschouwelijk werker, studentenwerker zijn onder andere termen die gebruikt worden ter vervanging van de beroepstitel studentenpastor. Er bestaan dus heel wat verschillen tussen de teams op het vlak van visie, doelstelling en profilering. Graag bieden we enkele voorbeelden aan waaruit blijkt dat veelvormigheid de norm is.

In de studentenkerk van Nijmegen, die via een stichting structureel verankerd is met de Radboud Universiteit, biedt het oecumenische pastorale team zowel sociale als uitgesproken religieuze activiteiten aan. Sociale activiteiten zijn bijvoorbeeld: één op één gesprekken met de pastores, begeleiding bij rouw en verlies, meditaties, excursies, filmavonden. De religieuze activiteiten zijn bijvoorbeeld: vieringen

op zon- en feestdagen, gebedsmomenten, Bijbelstudiegroepen, geloofsgespreksgroepen, sacramenten.

De studentenpastores aan de Technische Universiteit Delft zetten met hun centrum MoTiv vooral in op persoonlijke ontwikkeling, gesprek over existentiële levensvragen, zelfleiderschap. Dit is trouwens een tendens bij de meeste Nederlandse teams. Er wordt veel aandacht besteed aan de persoonlijke ontwikkeling, gesprekken over grote en kleine levensvragen, communicatietechnieken, authentiek leiderschap. De aandacht voor het religieuze lijkt daarbij verwezen naar de achtergrond en misschien zelfs te vervagen.

Er zijn ook teams waar de verankering in de onderwijsinstelling minder uitgewerkt is en die voornamelijk ondersteund worden door een kerkgemeenschap om zich in te zetten voor de aanwezige studenten in de stad. Zo werkt het Arnhem Student Point (ASP) bijvoorbeeld als een zelfstandige non-profitorganisatie, gefinancierd door de Protestantse Kerk Nederland, die zich voornamelijk in de markt zet als ontmoetingsplaats voor studenten met een cultureel diverse achtergrond. Net zoals in Delft profileert men zich voornamelijk op thema's zoals zelfontplooiing op geestelijk en spiritueel vlak. Ze richten onder andere 'talks and walks' in, 'talks in silence', individuele gespreksbegeleiding, retraites. Op hun website wordt niet verwezen naar religieuze activiteiten (toegang maart 2025). Het interkerkelijk platform studentenpastoraat in Utrecht (IPSU) profileert zich wel nadrukkelijk als religieus en organiseert onder andere Taizé-vieringen, kloosterweekenden, rouwgroep. Het aanbie-

den van individuele gespreksbegeleiding met een studentenpastor blijft wel bewaard als activiteit bij alle Nederlandse teams die te raadplegen zijn op de website van het landelijk beraad.

Eenzelfde kleurrijk beeld, zij het minder uitgebreid, vinden we terug in Vlaanderen. Het Vlaamse hogeschool- en universiteitspastoraat (VUHP) organiseert op jaarlijkse basis tijdens de maand januari een studie-tweedaagse en nodigt daartoe alle studentenpastores uit die werkzaam zijn in het Vlaamse hogeschool- en universiteitspastoraat. In Vlaanderen zijn de meeste pastores structureel verankerd in de onderwijsinstelling waarvoor ze werkzaam zijn. Niet elke onderwijsinstelling stelt studentenpastores aan. Daarnaast zijn er ook in de meeste studentensteden heel wat lokale en losstaande initiatieven van christelijke verenigingen, zoals kloosterorden, plaatselijke parochies, geloofsgemeenschappen die een pastoraal aanbod uitwerken voor studenten. Zij zijn meestal niet structureel verbonden met de onderwijsinstellingen.

De aangestelde studentenpastores in Vlaanderen werken vaak onder de klassieke vlag van pastorale dienst of universitaire parochie en zijn daarvoor vrijgesteld. Anderen werken als docent en besteden een beperkt percentage van hun opdracht aan geloof, zingeving en spiritualiteit. Dit is vaak het geval aan hogescholen. Zomaar een dak, de pastorale dienst van de Universiteit Antwerpen, biedt zowel liturgische vieringen aan als activiteiten die een sociale, culturele en levensbeschouwelijke meerwaarde bieden. Deze werkwijze wordt ook gevolgd door onder andere de Universitaire

Parochie van KU Leuven en de studentenpastor van Universiteit Hasselt. In de Karel de Grote Hogeschool in Antwerpen bieden docenten een werking 'Student en Engagement' aan, waarbij men wil praten, nadenken over en bijdragen aan een duurzame samenleving.

Eenheid in veelheid? Drie modellen in het studentenpastoraat

Wie de karakteristieken van het universiteits- en hogeschoolpastoraat in beeld tracht te brengen, ontdekt al snel dat dit pastoraat veelvormig en veelkleurig van aard is. In 2001 voerden Mark Cartledge en Dawn Colley een onderzoek uit naar de identiteit van het universiteitspastoraat in St. John's College (Durham) en het Rooms-katholieke college in Utsaw in het noordoosten van Engeland (Cartledge & Colley, 2001). Op basis van de interviews die ze voerden met de verschillende studentenpastores van deze colleges onderscheidden ze in hun onderzoek drie grote modellen in het universiteitspastoraat: (1) het parochiemodel, (2) het sacramentele model, (3) het (al dan niet kerkelijk) samenkomstmodel. Zoals hierboven al bleek en verderop zal blijken, laat echter geen enkel universiteits- en hogeschoolpastoraat zich vatten in slechts één enkel model. Vaak worden de verschillende modellen met elkaar gecombineerd. Omdat de drie modellen toch ook vandaag nog vaak herkenbaar zijn als onderdeel van het universiteits- en hogeschoolpastoraat loont het de moeite om de drie modellen kort voor te stellen.

In het parochiemodel wordt de gehele onderwijsinstelling beschouwd als parochie. Alle studenten en personeelsleden – al dan niet christelijk – kunnen bijgevolg beroep doen op

de diensten van de aanwezige pastor(-es). In dit model ligt de primaire focus op het uitbouwen van netwerken in de onderwijsinstelling. Pastores die werken volgens dit model proberen zoveel mogelijk studenten en personeelsleden in dit netwerk te ontmoeten op de plaatsen waar deze zich in de instelling bevinden. In dit model gaat de pastor voornamelijk op pad om studenten en personeel te ontmoeten: het 'ga-model'. Het samenbrengen van een bidende gemeenschap komt pas op een tweede plaats. De kracht van dit model is dat het niet veel vraagt van de studenten en personeelsleden tot wie het zich richt. De pastor gaat in interactie met studenten en personeel op die plaatsen waar ze zich bevinden. Volgens Cartledge en Colley schuilt er ook een gevaar in dit model. Wanneer men enkel uitreikt en rondtrekt, bestaat de kans dat het pastoraat te vrijblijvend is en te weinig verankerd raakt. Dit maakt de studentenpastor kwetsbaar.

Voornamelijk de studentenpastores die door de onderwijsinstelling aangesteld zijn, lijken aspecten van dit model in hun werking te integreren. Hun opdrachten reiken dan ook vaak breder dan de eigen organisatie. Onder andere in Nijmegen en aan KU Leuven worden pastores bijvoorbeeld ingeschakeld voor de begeleiding bij het overlijden van een student of personeelslid ongeacht diens levensbeschouwelijke achtergrond. Pastores worden ook op regelmatige basis uitgenodigd voor allerlei overleggraden van de onderwijsinstelling en hebben zo een kans om het beleid mee vorm te geven.

In het sacramentele model ligt de focus op het vieren van liturgie en de bediening van de

sacramenten. De voornaamste opdracht van de pastor ligt in het samenbrengen van een gemeenschap in de kapel of de kerk rond de liturgie en/of het vieren van de sacramenten. Alle andere pastorale praktijken komen daarbij op de tweede plaats. In tegenstelling tot het eerste model is de pastor hier niet degene die onderweg is, maar diegene die studenten en personeel uitnodigt. Studenten en personeel moeten zelf een inspanning leveren om naar de plek te komen waar de liturgische vieringen plaatsvinden. Is het eerste model een 'ga-model', dan is dit tweede model een 'kom-model', aldus Cartledge en Colley. De kracht van dit model is voornamelijk de duidelijkheid en de samenhang van de dienstverlening. De focus is gericht en eenduidig: liturgie en/of sacramenten. De zwakte ligt voornamelijk in de erg eenzijdig kerkelijke invulling van het pastoraat. Studenten en personeelsleden die hiervoor weinig of geen voeling hebben, zullen zich niet aangesproken voelen. Dit model slaagt er vaak niet in om zich op een significant niveau in te zetten voor de onderwijsinstelling, aldus Cartledge en Colley.

Zoals hierboven beschreven staat dit model erg onder druk in Nederland aangezien men er specifiek voor kiest om het aanbod verregaand te seculariseren waarbij de specifieke aandacht voor het religieuze naar de achtergrond verdwijnt. Onder andere de studentenkerk van de Radboud Universiteit in Nijmegen, daarentegen, draagt sporen van dit model wel nog nadrukkelijk uit. Ook in Vlaanderen wordt de aandacht voor het religieuze bewaard, zij het nooit exclusief. Naast het sacramentele aanbod bestaat er immers ook steeds een breed cultureel en sociaal aanbod voor iedereen. De

pastorale dienst van de Universiteit van Antwerpen beschrijft het verzorgen van liturgie op haar website als één van haar kerntaken.

In het (kerkelijk) samenkomstmodel, zo stellen Cartledge en Colley, worden studenten en personeelsleden uitgenodigd om aan te sluiten bij ontmoetingen en samenkomsten. Men biedt studenten en medewerkers de mogelijkheid om op vrijwillige basis samen te komen naar eigen smaak of interessegebied. Dit model is een variant op het sacramentele model, al ligt de focus nu op de gemeenschapsvormende dimensie, al dan niet in kerkelijk verband. De kracht van dit model is dat het een basis biedt voor het samenbrengen van groepen studenten en personeelsleden die misschien hun interesse in het levensbeschouwelijke zouden verliezen als ze zich er niet langer actief op zouden toeleggen. Een gevaar van dit model bestaat erin dat het pastoraat nogal eenzijdig gericht zou kunnen worden op het samenbrengen van mensen en dat de bredere kwesties die leven in de onderwijsinstelling daarmee over het hoofd worden gezien. Sporen van dit model zijn aanwezig in de pastorale teams in Nederland die vermeld worden op de website van het landelijk beraad voor studentenpastores en in Vlaanderen.

In de nabespreking van de drie modellen stellen Cartledge en Colley vast dat de geïnterviewde pastores aangeven dat ze deze drie modellen in hun praktijk vaak combineren. Men is er immers van overtuigd dat het belangrijk is om zoveel als mogelijk verankerd aanwezig te zijn in de verschillende geledingen van de onderwijsinstelling en dat het dus belangrijk is om actief uit te reiken naar studenten en

personeel (cf. Aune et al., 2023). Tegelijkertijd, vindt men het ook belangrijk om verdiepende (geloofs-)activiteiten aan te bieden waarbij (individuele) gespreksbegeleiding aangeboden wordt, het gelovig zijn een plaats heeft en de gemeenschapsvorming voorop staat. Het is duidelijk dat er altijd spanning zal blijven bestaan tussen het samenbrengen van studenten en personeelsleden enerzijds en het inwerken in de structuren van de onderwijsinstelling en de mensen die daarin werken anderzijds.

De verregaande secularisering van het aanbod van de teams in Nederland is opvallend. Hier past dan ook een kritische kantlijn bij het onderzoek van Cartledge en Colley. Het is immers opmerkelijk dat ze in de bespreking van de gepresenteerde modellen amper aandacht hebben voor de verregaande secularisatie, terwijl die toch ook in Groot-Brittannië sinds de jaren zestig snelle opgang maakt, en wat dit betekent voor de eigenheid van het universiteits- en hogeschoolpastoraat (Field, 2021).

Het doelpubliek: de student anno 2025

Willen we een stand van zaken opstellen, dan is het ook belangrijk om aandacht te besteden aan het doelpubliek van de universiteits- en hogeschoolpastor. Hoe ziet het levensbeschouwelijk profiel van de student er vandaag de dag uit? Volgens de Tsjechische filosoof en theoloog Tomas Halík brengt de secularisatie niet het einde van religie, maar een transformatie. Een opmerkelijke verandering in deze transformatieperiode is de val van de muur tussen 'gelovigen' en 'ongelovigen'. Groepen dogmatisch gelovigen, aanhangers van een streng sciëntisme en militante atheïsten raken steeds verder gemarginaliseerd. Het aantal mensen

bij wie geloof en ongeloof door elkaar loopt, neemt toe (Halík, 2023).

Grootschalig en langlopend onderzoek in Nederland toont eveneens aan dat de hedendaagse mens niet per se minder gelovig is, maar vooral anders gelovig, met veel meer nadruk op ervaringen van horizontale transcendentie. Was de gelovige in de jaren zestig voornamelijk christelijk gelovig, dan stelt men dat 'gelovig zijn' vandaag vaak 'grenzeloos' is. Wat 'gelovig zijn' betekent, moet vandaag bekeken worden van mens tot mens, aldus Taede Smedes (T. Smedes, 2016). Tot zeventig procent van de volwassenen gaf in bovengenoemd onderzoek aan het belangrijk te vinden om af en toe na te denken over belangrijke zinvragen of levensvragen en dit ter bevordering van het eigen mentaal welzijn.

Didier Pollefeyt en Jan Bouwens stellen in een recent onderzoek, *Bridging the Gap*, zeven levensbeschouwelijk profielen van Vlaamse studenten op (Pollefeyt & Bouwens, 2023). Hun onderzoek lijkt aan te sluiten bij de stellingname van Halík en Smedes. Uit hun onderzoek blijkt immers dat de uitgesproken gelovige profielen of atheïstische studenten tot de minderheid behoren. Met 28,5% is het profiel 'algemeen religieus' de grootste groep onder de Vlaamse studenten. Het levensbeschouwelijk profiel van deze studenten wordt gekenmerkt door een algemeen, niet specifiek religieus bewustzijn. Ze zijn de vertegenwoordigers van het hierboven beschreven 'grenzeloos geloven'. Eén op drie van de Vlaamse studenten zoeken vandaag actief of passief naar 'iets diepers', 'iets hogers' dat zin en betekenis geeft aan hun leven. Ze zijn positief ingesteld, willen zich

engageren en gaan graag in op levensbeschouwelijke uitnodigingen.

Na het profiel 'algemeen religieus' volgen de profielen 'nominaal-christelijke studenten' (20,3%) en de 'pluralistisch-atheïstische groep studenten' (20,6%). Nominaal-christelijke studenten hebben nog wel affiniteit met het Vlaamse christendom, maar niet al te diep. In het dagelijkse leven zijn ze liever met andere zaken bezig, maar als het erop aankomt, grijpen ze terug naar christelijke rituelen, tradities en waarden. De pluralistisch-atheïstische groep studenten hebben een zuiver immanente levensvisie. Ze zijn atheïstisch in die zin dat ze geen geloof hechten aan een overstijgende dimensie. De intrinsieke waarde van de mens en de menselijke autonomie worden centraal gesteld. Ze zijn geïnteresseerd in ontmoeting en dialoog met andersdenkenden, aanvaarden en appreciëren de religieuze andere. 6,2% van de Vlaamse studenten behoort tot het levensbeschouwelijk profiel 'binnen-katholieken', 2,2% behoort tot het profiel 'Islamitisch'.

Dit is goed nieuws. Men zou uit deze data immers kunnen afleiden dat een studentenpastor in Vlaanderen (en Nederland?) die een open ruimte wil ontwikkelen voor geloof, spiritualiteit, zingeving en levensbeschouwing, zich kan richten tot minstens vijfenzeventig procent van de Vlaamse studenten. Pollefeyt en Bouwens stellen daarom ook voor om een pastoraal aanbod uit te werken met levensbeschouwelijke activiteiten voor de verschillende doelgroepen. Ze waarschuwen wel om deze studenten niet louter te beschouwen als potentieel christelijke gelovigen die nood zouden hebben aan een christelijke duiding van algemeen-religie-

euze gevoeligheden. Deze groepen studenten verdienen het om vrijuit zichzelf te zijn. Dit betekent niet, zo beklemtonen Pollefeyt en Bouwens, dat de studentenpastor aan zijn of haar eigen identiteit dient te verzaken. Integendeel zelfs, "hoe vrijer en creatiever de christelijke identiteit zich weet te recontextualiseren – aan te passen aan nieuwe contexten – des te authentieker en helderder ze zich kan profileren".

Weten we ook iets over wat studenten van universiteits- en hogeschoolpastores verwachten? Niet uit Nederlands of Vlaams onderzoek. Uit grootschalig en recent Brits onderzoek blijkt wel dat studenten in interviews geen kritiek leverden op pastores wanneer die het religieuze aspect van hun rol niet uitten; de onderzoekers zagen wel dat studenten de religieuze identiteit van de pastor waardeerden. Voorts wensten de studenten uit dit onderzoek niet-veroordelende, benaderbare, inclusieve studentenpastores met communicatieve vaardigheden, in plaats van pastores die traditionele en conservatieve morele codes over seksualiteit en huwelijk hooghouden (Aune et al., 2023).

De bijdrage van studentenpastores aan het campusleven

In recent Amerikaans onderzoek gaven studentenpastores in interviews zelf aan dat ze voornamelijk een bijdrage leveren op het vlak van mentaal welzijn, sociale rechtvaardigheid en het gemeenschapsleven (Barton et al., 2020). Specifiek voor Vlaanderen en Nederland werd er nog geen wetenschappelijk onderzoek gevoerd naar de bijdrage die studentenpastores leveren. Verderop in dit tijdschrift kan

u wel een bijdrage lezen waarin Vlaamse en Nederlandse studentenpastores geïnterviewd worden over hun dagelijkse werking.

De studentenpastores uit het Amerikaans onderzoek verbinden de mentale gezondheidsconditie van studenten aan de uitdagingen waarmee ze tijdens hun studentenjaren worden geconfronteerd. De studentenjaren behoren immers tot de *emerging adulthood*. De studenten maken een transitie door van adolescentie naar volwassenheid. Het is een ontwikkelingsfase waarin jongeren experimenteren met verschillende rollen in de maatschappij en waarin hun persoonlijke identiteit vorm krijgt. Deze leeftijdsfase wordt gekenmerkt door instabiliteit in emoties, relaties en werkcontexten. Niet zelden ervaren jongeren en jongvolwassenen ook een gevoel van existentiële eenzaamheid en missen ze betekenisvolle verbindingen. De studentenpastores hebben daar voornamelijk een preventieve rol: ze bieden ruimte om over deze existentiële thema's te spreken en versterken zo de veerkracht van studenten.

De Amerikaanse studentenpastores gaven aan ook veel te werken met studenten rond thema's die te maken hebben met sociale rechtvaardigheid (zie ook Aune et al., 2023). Thema's als racisme, rassen- en genderongelijkheid, haatmisdaden en homofobie leven erg onder de studenten. Voorts zijn studenten vaak ook op zoek naar betekenisvolle verbindingen en een gemeenschapsleven. Het is niet eenvoudig om een eigen plek te vinden in het campusleven, om uit te zoeken hoe je een relatie met anderen kunt aangaan en hoe je een diepgaande band kunt opbouwen.

De hierboven genoemde bijdragen zijn eerder algemeen menselijk. Op vlak van religieuze en spirituele beleving helpen studentenpastores studenten te navigeren doorheen heel wat praktische bezorgdheden, zoals het vinden van een gebedsruimte, het omgaan met religieuze voedsel- en kledingvoorschriften. Er is ook aandacht voor de interreligieuze diversiteit en men faciliteert dialogen tussen verschillende religies of religieuze strekkingen. De meeste studentenpastores bieden bovendien ook geloofsverdiepende vorming aan die studenten aanmoedigt om zich ook op levensbeschouwelijk vlak verder te ontplooien en meer vertrouwdheid te krijgen met de eigen geloofstraditie of andere religieuze of spirituele tradities.

Hun kracht situeren de pastores voornamelijk in hun capaciteit om bruggen te bouwen tussen verschillende al dan niet religieuze gemeenschappen. Ze bevorderen de dialoog binnen de universitaire gemeenschap op uiteenlopende wijzen: tussen studenten en religieuze verenigingen, tussen uiteenlopende studentenverenigingen en faculteiten en departementen. Naast de bevordering van de dialoog geven pastores ook aan dat ze goed zijn in de gemeenschapsopbouw. Gemeenschap is immers meer dan het gezamenlijk zitten in een leslokaal. De ruimte die de pastor aanbiedt, leert studenten om in verbondenheid met elkaar de vaardigheden te leren om in gemeenschap te zijn, hun waarden aan te scherpen, te praten over wat belangrijk voor hen is, hun waarden in daden om te zetten, geïnspireerd te worden.

Dit studentenpastoraat levert zo ook een belangrijke bijdrage aan de zorg voor 'de ziel' of de kernopdracht van de onderwijsinstel-

ling, aldus Barton, Cadge & van Stee, of aan de opleiding van studenten tot algemeen breed ontwikkelde mensen. Zodoende leveren de studentenpastores een belangrijke bijdrage aan de algemeen menselijke vorming van de student tijdens diens studentenjaren door samen met hen te werken aan zingeving, hen te leren omgaan met existentiële vragen en hen hun eigen ethiek en waarden te laten begrijpen. Vragen als wat het betekent om mens te zijn, 'wie ben ik?', 'waartoe behoort ik?', 'waar vind ik betekenis en zinvolheid?', ... zijn immers niet enkel vragen die vanuit een academische lens bestudeerd dienen te worden.

Denken we terug aan het aanbod van studentenpastores in Vlaanderen en Nederland dan kunnen we wellicht veronderstellen dat ze de hierboven beschreven bijdragen en sterktes zullen onderschrijven. Er is veel aandacht voor mentaal welzijn, de omgang met existentiële vragen en persoonlijke ontwikkeling. Voorts vinden we ook de aandacht voor geloofsverdieping en interreligieuze dialoog bij verschillende teams terug.

De Universitaire Parochie als 'spiritueel labo'

Tot slot gaan we graag nog kort dieper in op twee keuzes die de Universitaire Parochie (UP) van de Katholieke Universiteit Leuven maakte in haar nieuwe visietekst ter gelegenheid van haar zestigste verjaardag in 2023 die misschien wel inspirerend kunnen zijn in het licht van bovenstaande. UP heeft zich vandaag ontwikkeld tot een rectorale stafdienst met vijf goed uitgewerkte beleidsdomeinen: (1) de studentenwerking; (2) de weekendparochie; (3) rouwzorg; (4) de interreligieuze en levensbe-

schouwelijke ontmoeting en (5) universitaire beleidsondersteuning.

In de vernieuwde visietekst definieerden we UP nadrukkelijk als een 'spiritueel labo'. Als universitaire parochie deelt UP immers mee in de kernopdracht van de universiteit. Net zoals een universiteit de werkelijkheid tracht te doorgronden en de waarheid te dienen door op verantwoorde wijze te experimenteren, poogt UP een spiritueel labo te zijn – een experimentele vrijplaats – voor levensbeschouwing, zinbeleving en spiritualiteit. Een plek waar onbevangen en open gepeild wordt naar het mysterie van het menselijk bestaan, een plaats waar men de confrontatie met fundamentele levensvragen niet uit de weg gaat, een vrijplaats waar men moedig in dialoog kan gaan met de traditie en de toekomst. Het is een plek waar met andere woorden ook 'buiten de lijntjes' kan en mag gekleurd worden in haar opdracht voor de universiteit en de kerk.

Het team van UP koos er – misschien wel tegen de heersende tendens in – ook nadrukkelijk voor om de naam 'parochie' te bewaren. Ze steunt daarvoor op de betekenis van het Griekse *paroikia*. Dit wordt vaak vertaald als 'buurt'. UP ontwikkelt zich in de allereerste plaats tot een open en inspirerende 'buurt' of plek voor geloof, spiritualiteit en zingeving, voor ontmoeting en gemeenschap. We vinden het bovendien belangrijk om op transparante wijze uit te dragen dat de christelijke, katholieke identiteit ons basisreferentiekader is. Dit referentiekader is vooral bepalend voor het mensbeeld van waaruit UP vertrekt: het christelijk personalistisch mensbeeld. Fundamenteel voor dit mensbeeld is dat normen steeds relatief en

historisch zijn. UP kiest er nadrukkelijk voor om een grondhouding aan te nemen die het beste de bevordering van de persoon dient in al zijn dimensies en relaties. In plaats van haar functioneren te laten bepalen door algemeen geldende regels of waarden is ze gericht op het unieke en dynamische karakter van elk levensverhaal.

Net het ingebed zijn in een lange christelijke traditie stelt UP in staat om kritisch te werken. UP wordt in dialoog met deze traditie immers telkens opnieuw uitgedaagd om te reflecteren op het eigen doen en laten in steeds veranderende maatschappelijke contexten. In die zin pleit UP voor een 'recontextualiserende' werking en uitdrukkelijk niet voor een 'reconfessionaliserende' werking (Pollefeyt & Bouwens, 2010). Dit wil zeggen dat we er niet voor kiezen om de klassieke inhouden en vormgevingen van de katholieke identiteit in hun geheel, onverkort en onbewerkt, opnieuw aanwezig te stellen, maar dat we dit geheel aanwezig stellen in een creatieve en inspirerende taal en vormgeving die past bij de leefwereld van studenten en personeel vandaag.

Onze specifieke bijdrage voor de universitaire gemeenschap situeren we in het domein van de spiritualiteit. De universiteitspastor is ook een 'spiritueel zorgverlener', net zoals de 'zorgpastor'. Deze benaming wordt in Vlaanderen gebruikt voor pastores die werkzaam zijn in zorginstellingen. Een universiteitspastor draagt immers ook zorg voor student en medewerker. In individuele gespreksbegeleiding en in de groepsbegeleidingen focust de pastor zich op het proces van betekenisgeving, de wijze waarop mensen expliciet reflecteren over de

belangrijke levensdoelen – ultieme doelen – in hun leven. Het type zorg is afhankelijk van de persoonlijke behoeften en verlangens van de zorgvrager: individuele gespreksbegeleiding, groeps gesprekken, activiteiten die aanzetten tot reflectie over levensvragen, activiteiten die inzetten op het welzijn, rituelen en symbolen, enzovoort. We willen zo de hele mens stimuleren: lichaam en geest. Onderzoek in de gezondheidszorg toont aan dat spirituele zorgverlening preventief werkt en verdere spirituele en mentale crisissen voorkomt (bijv. Balboni et al., 2022). Hoewel de spirituele zorgverlening van UP geworteld is in de christelijke traditie, ondersteunen pastores studenten uit verschillende religieuze en culturele tradities.

Besluit

Wat dit overzicht over het universiteits- en hogeschoolpastoraat in Nederland en Vlaanderen alvast leert, is dat dé vraag waarmee universiteits- en hogeschoolpastores worstelen dezelfde vraag is als die van bijvoorbeeld de zorgpastor of geestelijk verzorger, de godsdienstleerkracht, de verschillende geloofsgemeenschappen: hoe verhoud je je vanuit levensbeschouwelijk perspectief tot de post-seculiere en superdiverse samenleving? Dien je daarvoor zelf te vervellen tot een 'seculiere pastor' om aansluiting te verzekeren of kan je ook vanuit een sterke levensbeschouwelijke identiteit aansluiting vinden door je dienstverlening af te stemmen op de noden en vragen van hedendaagse studenten en personeel? Uit het artikel blijkt duidelijk dat deze vraag in beide richtingen beantwoord wordt en succesvol blijkt, aangezien beide modellen overeind blijven.

Hierbij aansluitend is het belangrijk om ten alle tijde helder en transparant te communiceren over de doelstelling van de eigen werking. Wil men een breed en creatief aanbod ontwikkelen ter ondersteuning van de levensbeschouwelijke ontwikkeling van de student en het personeelslid of hoopt men hen op termijn aansluiting te doen vinden bij de eigen geloofsgemeenschap? Om aan deze vraag tegemoet te komen, werd in dit artikel verwezen naar onderzoek waar men aanraadt om een doelgroepenpastoraat te ontwikkelen. Op die manier kan men aan verschillende doelstellingen tegemoet komen en geeft men aan de student en het personeelslid zelf de vrijheid om te kiezen. Sommige studenten worstelen immers met geloofsvragen, terwijl anderen levensbeschouwelijke ondersteuning wensen. In elk geval verdient elke student en elk personeelslid het om onvoorwaardelijk vrijuit zichzelf te mogen zijn.

Wil het universiteits- en hogeschoolpastoraat echt geïntegreerd, met impact en duurzaam kunnen werken, is een goede structurele verankering in de onderwijsinstelling wellicht onontbeerlijk. Deze bijdrage leert dat ook dit in Vlaanderen en Nederland kan in verschillende samenwerkingsmodellen: sommige studentenpastores worden aangesteld door de onderwijsinstelling, anderen worden tewerkgesteld in een stichting waarvan de onderwijsinstelling deel uitmaakt. Universiteits- en hogeschoolpastores die werken op deze wijze hebben vaak opdrachten in het beleid van de onderwijsinstelling. Van initiatieven waar die structurele verbondenheid er niet is, dient de student of het personeelslid voornamelijk zelf over de brug te komen.

Het is interessant om verder uit te zoeken waarom deze of gene keuze gemaakt wordt. Hét juiste antwoord wordt wellicht niet gevonden. Het blijft wellicht als zoeken naar de heilige graal. Misschien is het niet eens de belangrijkste vraag aangezien onderzoek aantoonde dat studenten vooral niet-veroordelende, benaderbare, inclusieve universiteits- en hogeschoolpastores met goed getrainde communicatieve vaardigheden wensen. Ze wensen een professionele, menselijke en individuele begeleiding in het spreken over levensbeschouwelijke vraagstukken. Het is dan ook goed te leren dat dit specifieke onderdeel van het erg uitgebreide takenpakket behouden blijft én in de vitrine van het universiteits- en hogeschoolpastoraat wordt gezet, los van een levensbeschouwelijke of seculiere invulling. <

- broeck & J. Claeys (eds.), *Eigenzinnig leraar-zijn in een katholieke school. Waar zeg jij dat ik ben?* Brussel: Licap; pp. 80-89.
- Pollefeyt D., Bouwens J. (2023). Zeven levensbeschouwelijke subgroepen onder studenten hoger onderwijs. Een pleidooi voor doelgroepenpastoraal, in J. Haers, M. Steegen & C. Van Asselbergh, *De parochie als spiritueel labo* (Leuvense Cahiers voor Praktische Theologie, 29). Antwerpen: Halewijn; pp. 75-93.
- Smedes, T. (2016). *God iets of niets? De postseculiere maatschappij tussen 'geloof' en 'ongeloof'*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Literatuur

- Aune K., Peacock L., Guest M., Law J. (2023). University Chaplains as Relational Presence. Navigating Understandings of Good and Effective Chaplaincy in UK Universities. *Journal of College and Character*, 24, 197-216.
- Balboni T., VanderWeele T., et al. (2022). Spirituality in Serious Illness and Health. *JAMA*, 22, 184-197.
- Barton R., Cadge W., van Stee E. (2024). Caring for the Whole Student. How Do Chaplains Contribute to Campus Life? *Journal of College and Character*, 21, 67-85.
- Cartledge M., Colley, C. (2001). University Chaplaincy. A question of Identity and Relevance. *Contact*, 135, 29-37.
- Field C.D. (2021). *Counting Religion in Britain, 1970-2020. Secularization in statistical Context*. Oxford: Oxford University Press.
- Halik T. (2023). *De namiddag van het Christendom. Op weg naar een nieuw tijdperk*. Utrecht: Kok Boekencentrum.
- Haers J., Steegen M., Van Asselbergh C. (2023). *De parochie als spiritueel labo. Zestig jaar Universitaire Parochie, KU Leuven* (Leuvense Cahiers voor Praktische Theologie, 20). Antwerpen: Halewijn.
- Miller S., Stehpen C.W. (2024). Assessing the Impact Amongst Chaplains in a University Setting: Phase Two of an Action Research Project. *Journal of Pastoral Care and Counselling*, 78, 1-12.
- Pollefeyt D., Bouwens J. (2010). *Tussen Leuven en Melbourne. Katholiek onderwijs in tijden van detraditionalisering en pluralisering. Een inleiding in de Melbourne Schaal*, in K. Vanspey-

In gesprek met universiteitspastores uit de Lage Landen

Universiteiten zijn niet alleen plekken van kennis, maar ook van ontmoeting, persoonlijke groei en zingeving. In een tijd waarin de druk op studenten en onderzoekers toeneemt, spelen spiritueel zorgverleners een unieke rol door ruimte te bieden voor reflectie, verbinding en ondersteuning.

In dit artikel brengen we vier christelijke universitaire spiritueel zorgverleners uit België en Nederland samen om enkele vragen over hun werk te beantwoorden. Onze gesprekspartners zijn Sara Wouters en Xenia Geysemans uit België, en Günther Sturms en ds. Marieke Fernhout uit Nederland. Sara werkt aan de KU Leuven, Campus Kulak Kortrijk, Xenia aan de Universiteit Antwerpen, Günther aan MoTIV bij de TU Delft, en Marieke bij de Radboud Universiteit Nijmegen.

Wat is volgens u de belangrijkste rol van het christelijke studentenpastoraat op universiteiten vandaag de dag?

Sara: 'Het christelijk studentenpastoraat heeft een drievoudige werking binnen de universiteit. Allereerst faciliteert de universiteitspastor religie voor studenten en personeel die dit wensen. In vele omstandigheden bevinden studenten en onderzoekers zich ver van hun geloofsgemeenschap. Zij hebben daarom nood aan extra ondersteuning in het beoefenen en het beleven van hun geloof. De pastorale dienst speelt hierin een grote rol. Naar mijn mening moet de pastorale dienst hierin ook de hand reiken aan mensen uit andere religies en samen met hen op zoek gaan naar manieren om hun religieuze noden in te vullen.

Ten tweede moet de universiteitspastor zorgen voor sociale cohesie. Ervoor zorgen dat iedereen het gevoel heeft een plaats te hebben binnen de gemeenschap van de universiteit en zich thuis voelt. Om dit te verwezenlijken moeten pastores gevoelig zijn voor het leefklimaat binnen de universiteit en inspelen op specifieke noden van de unieke gemeenschap.

Ten derde moet de universiteitspastor voldoende ruimte bewaren om met studenten en personeel in gesprek te kunnen gaan. Vooral zingevingsdialoog is belangrijk in de bijzondere levensfase van de universiteitsstudent en -onderzoeker. Naar mijn mening moeten deze gesprekken vrij georganiseerd kunnen worden: zonder afspraak, zonder logboek, zonder verplichtingen. Het is die vrije toegang tot een

vlotte babbel wat het voor de studenten zo aantrekkelijk maakt om toenadering te zoeken. Soms wil iemand zijn hart luchten om het er daarna nooit meer over te moeten hebben.'

Xenia: 'De belangrijkste rol van het christelijk pastoraat op universiteiten vandaag de dag zie ik op twee niveaus. Ten eerste is er de diepe, reflectieve dimensie: het helpen van studenten en medewerkers om na te denken over hun innerlijke drijfveren, visie en spiritualiteit. Dit gaat over het ontdekken van wie je bent, wie je wil worden en waarom je bepaalde keuzes maakt. Het pastoraat nodigt uit tot het blootleggen van de onderliggende lagen van je denken en handelen, waardoor een stevig fundament voor persoonlijke groei en zingeving wordt gelegd.

Ten tweede is er het aspect van een getuigend en zichtbaar aanwezig zijn. Door de praktische beoefening van geloof en spiritualiteit voor te leven, biedt het pastoraat een tastbaar voorbeeld van wat het betekent om religieus te leven. Zonder deze zichtbare aanwezigheid zou religie dreigen te vervallen tot een abstract, theoretisch concept dat weliswaar gerespecteerd wordt, maar uiteindelijk leeg en betekenisloos aanvoelt. Zichtbaarheid voorkomt dat religie langzaam een taboe wordt en houdt haar relevantie in stand binnen de universiteitscontext.'

Günther: 'MoTiv is de publieksnaam van het Delfts Studentenpastoraat. Als motto voor ons werk gebruiken we: *wellbeing, community, and formation*. We willen een actieve bijdrage leveren aan het primaire proces van de universiteit. We willen er zijn voor alle studenten van onze universiteit: voor religieuze en niet-religieuze

studenten. We willen individuele studenten en medewerkers begeleiden in hun persoonlijke zoektocht naar zingeving en wellbeing, we willen duurzame studentengemeenschappen opbouwen en we willen onze studenten vormende activiteiten aanbieden. We doen dit alles door seculiere taal te gebruiken in al onze programma's. Op deze manier willen we theologisch gesproken werken aan het verwezenlijken van het Koninkrijk van God hier op aarde. Wij zien elke student als een uniek individu, elk met een eigen verhaal. We willen studenten helpen om hun eigen verhaal en hun eigen weg te gaan. Hierin begeleiden we hen bijvoorbeeld door 1-op-1-coaching. Het eigen levensverhaal staat centraal. We bieden bijvoorbeeld rouw-coaching, maar we voeren ook gesprekken over de "zin van de techniek".

In Delft zijn veel studenten- en studieverenigingen. We bieden deze studentbesturen leiderschapstrainingen aan. Of beter gezegd: we bieden hen een goed gesprek aan over: wie zijn wij als bestuur? Hoe gaan we om met elkaar bij conflicten? Enzovoort. Ons uitgangspunt: als deze besturen goed functioneren, dan functioneert de hele vereniging goed.'

Marieke: 'Er wordt mij met enige regelmaat gevraagd naar het unieke/specifieke van het studentenpastoraat in, bijvoorbeeld, vergelijking met de studentenpsychologen. Zonder de importantie van de studentenpsychologen tekort te willen doen denk ik toch dat zij meer, en wellicht vooral, gefocust zijn op pathologie. Het studentenpastoraat richt zich op de hele mens en hoe die mens zin geeft aan diens hele leven. Dat kan religieus gekleurd zijn, maar dat is in ons verregaand geseculariseerde West-Europa zeker niet vanzelfsprekend.

Voor mij is de belangrijkste rol van het studentenpastoraat om een open plek in het bos van de onderwijsinstelling, de maatschappij en misschien zelfs wel de wereld te zijn. Een open plek waar je even op adem kunt komen, waar vragen naar de zin van het leven gesteld kunnen worden en waar er niet of nauwelijks op de klok wordt gewerkt – waar we tijd (willen) hebben voor elkaar.’

Wat is één van de grootste uitdagingen waarmee je te maken hebt en hoe pak je deze aan?

Sara: ‘Er is nogal wat stigma verbonden aan de kerk en gelovig zijn. Wanneer ik mij bij een nieuwe ontmoeting introduceer als studentenpastor, krijg ik in ruil hiervoor vaak een reactie van argwaan. Mensen weten niet goed wat te verwachten of denken dat ik een zweverige figuur ben waar ze niet te veel tijd aan willen besteden.

Ondertussen is mijn functie en werking echter zo opgebouwd dat ik de mogelijkheid heb om mijzelf eerst als persoon voor te stellen: in de eerste plaats een mens zoals zij zelf zijn. Ik merk dat er na zo’n introductie meer ruimte is voor nieuwsgierigheid naar mijn functie en de dingen die ik zoal mag betekenen op de universiteit. Argwaan maakt dan ruimte voor appreciatie en zelfs participatie.

Ik denk vaak dat studenten in een eerste ontmoeting denken dat ik hen zal proberen te bekeren. Dat is natuurlijk niet het geval. Ik reik een vrijblijvende hand voor zij die ze willen aannemen, maar ik blijf ook bevriend met zij die ze weigeren.’

Xenia: ‘Een belangrijke uitdaging in ons werk! Waar te beginnen? Er zijn er zo veel, maar ik

wil graag twee aspecten belichten. Ten eerste is er het gevoel van tweederangs burgerschap. Soms lijkt het alsof we op universitair niveau niet helemaal serieus worden genomen. Of ligt dat misschien aan ons eigen minderwaardigheidscomplex? Hoe dan ook, onze holistische aanpak met focus op de spirituele dimensie – die vaak niet direct meetbaar is – roept soms onbegrip op. Terwijl de nadruk vaak ligt op interventie, pleiten we voor de waarde van pure aanwezigheid. Het is juist in dat “er gewoon zijn” dat de ethische passie en empathie voor de unieke ander kunnen ontstaan. Passiviteit klinkt misschien niet sexy, maar het schept ruimte voor verwondering en ontvankelijkheid. In die stilte kan de ander echt tot bloei komen.

Een tweede uitdaging is het gebrek aan kennis en begrip van religie. Vroeger speelden religieuze verhalen een grote rol in het leven van mensen, maar tegenwoordig worden die verhalen vaak simpelweg afgewezen, samen met veel van wat eerdere generaties hebben geleerd. Hierdoor worden inspirerende en bevrijdende verhalen soms op één hoop gegooid met beperkende en benauwende ideeën. Dit kan leiden tot verwarring, zinverlies en zelfs een grotere vatbaarheid voor radicalisering omdat mensen geen kader meer hebben om over belangrijke levensvragen na te denken. Religie en theologie zijn echter niet statisch; ze veranderen mee met de tijd. Het is daarom essentieel om die vernieuwingen te omarmen en de waarde van deze verhalen opnieuw te ontdekken, in plaats van alles direct af te wijzen. Zo kunnen ze opnieuw een bron van inspiratie en betekenis worden, zeker in een snel veranderende wereld.

Hoe gaan we om met deze uitdagingen? Door zichtbaar te zijn op de campus! Dat betekent

veel activiteiten organiseren én zelf aanwezig zijn bij wat er gebeurt. We zijn geen zendingen of leraren die vertellen wat je moet denken. Maar we brengen wél frisse, religieuze perspectieven op actuele thema's. Zo hebben we lezingen georganiseerd over pastoraal handelen en toxische mannelijkheid, de relatie tussen islam en kunstmatige intelligentie, en zelfs een lezingenreeks genaamd "Ontboezemingen" over feminisme en religie.

Deze aanpak slaat twee vliegen in één klap (of dat hopen we toch). Ten eerste doorbreken we dat gevoel van tweederangs burgerschap: we geven die lezingen zelf en worden daarmee opeens experts! Dus wie ons nog als tweederangs ziet, kan dat beeld maar beter snel bijstellen. Ten tweede hopen we met deze thema's nieuwe kennis aan te reiken die jongeren kunnen benutten en kritisch kunnen analyseren.

Kortom, de uitdagingen zijn groot, maar met creativiteit, humor en een gezonde dosis doorzettingsvermogen proberen we op een positieve manier impact te maken – en dat werkt gelukkig vaak aanstekelijk!

Günther: 'Eén van de grootste uitdagingen voor studenten is de studiedruk. De studiefinanciering is vaak ontoereikend. Daarom werken ze bijna allemaal. Studenten hebben weinig mogelijkheden om bijvoorbeeld opnieuw te beginnen aan een nieuwe opleiding. Je moet dus gelijk goed kiezen. Dit zorgt voor prestatiedruk. Je moet eigenlijk perfect zijn: je cijfers halen en een actief studenten- en sportleven hebben. Hoe ga je dan om met bijvoorbeeld tegenslagen? We bieden daarom een luisterend oor, en bieden reflectie aan. Door deze drukte moeten we onze activiteiten

goed plannen. We kijken heel secuur naar het academisch jaarrooster. We organiseren een *Rest & Reflection Weekend*, en we bieden *Study Visits* naar Auschwitz-Birkenau aan. Een stukje reflectie en vorming op het gebied van menszijn en omgaan met de ander in al zijn facetten.'

Marieke: 'De grootste uitdaging in het studentenpastoraat is, voor mij, enerzijds meebewegen met en in de leefwereld van studenten, anderzijds toch "bij jezelf blijven". Ik houd niet van deze uitdrukking omdat ik nooit precies weet wat ermee bedoeld wordt, maar in dit geval denk ik toch vooral aan het verschil tussen de generaties.

De huidige generatie studenten (en dat zal ook nog wel gelden voor de komende generaties) wordt voor een belangrijk deel gekenmerkt en bepaald door sociale media, wat voor mijn generatie veel minder het geval is. Sociale media kunnen mensen met elkaar verbinden, maar ook onrealistische verwachtingen wekken (over hoe je eruit moet zien, hoe je moet studeren, de "passie" die je moet volgen, etc.), wat niet alleen twijfel en onzekerheid in de hand kan werken, maar ook zelf-diagnostische pathologisering (zonder een officiële diagnose jezelf bijvoorbeeld het label "autisme" opplakken). Hoe ik dat tegemoet treed: in breder perspectief zetten, relativiseren zonder het belachelijk te maken of te ontkennen. Het leven is vallen en opstaan, één van mijn gevleugelde gezegden is "volwassenen doen ook maar wat".'

Vertel ons eens over een bijzondere ervaring of een project dat de unieke rol van het studentenpastoraat op uw campus illustreert. Wat maakte het voor u bijzonder?

Sara: 'Net voor de start van het academiejaar ga ik met een groep instromende studenten voor vijf dagen naar de Ardennen. De gehele week is opgebouwd rond het studentenleven en de werking van onze universiteitscampus. Om alles in goede banen te leiden, word ik vergezeld door een delegatie studenten die hun eerste academiejaar reeds hebben afgerond. Deze ontmoetingsdagen werden oorspronkelijk opgericht door de pastorale dienst en worden daarom traditiegetrouw jaarlijks door de pastores nieuw leven ingeblazen. Ze zijn een enorm succes en hebben een ongelooflijke positieve invloed op iedereen die eraan deelneemt.

Tijdens zo'n week ontstaat er een gemeenschap. De vriendschappen die daar gesmeed worden, houden vaak stand gedurende de verdere universitaire carrière van de studenten en zelfs nog ver daarna. Ze geven de onzekere studenten zelfvertrouwen om aan hun eerste schooldag te beginnen en creëren een sociaal vangnet voor zij die het nodig hebben. Deze weken zorgen er ook voor dat connecties gemaakt kunnen worden over de studierichtingen heen, wat niet altijd evident is.

Tijdens de opening van het academiejaar vraag ik aan deze studenten om naar de openingsviering te komen. Eucharistie wordt op onze campus meestal in beperkte kring gevierd, dus is het altijd even spannend hoeveel mensen er tijdens de opening aanwezig zullen zijn. Mijn hart wordt echter altijd gevuld wanneer ik de studenten die deelnamen aan de ontmoetingsdagen in grote aantallen zie

binnenkomen. Zij willen het moment samen vieren, als gemeenschap een memorabel moment creëren. Ik zie het als een bedanking: een wederdienst voor de toch wel inspannende ontmoetingsdagen en het verwezenlijken van hun prille vriendschappen.'

Xenia: 'Een gedenkwaardige ervaring die voor mij de unieke rol van het studentenpastoraat op onze campus illustreert, was het moment waarop we besloten ons naambord "Zomaar een dak" te behouden. Ons huis, waar we studenten en collega's welkom heten, draagt deze naam, geïnspireerd door het bekende lied van Huub Oosterhuis. In een tijd waarin secularisatie en relativisme de norm lijken – waarin alles "toch wel een beetje op hetzelfde neerkomt" – besloten we niet mee te buigen met die stroming. In plaats van de naam te vervangen door iets hypermoderns, zoals bijvoorbeeld *The Roots Room* (wat best hip klinkt, toch?), hebben we bewust onze christelijke identiteit versterkt.

Op onze banner prijkt een beeld van de uitgestrekte handen uit Michelangelo's *Schepping van Adam* – een krachtige symboliek die verbindt, uitreikt en uitnodigt. Hiermee tonen we dat pastoraat niet gaat om radicaliteit, maar om authenticiteit en het bieden van een ankerpunt in een wereld vol veranderingen.

Wat dit moment zo bijzonder maakt, is dat het laat zien hoe identiteit en authenticiteit niet alleen aansluiten bij, maar juist resoneren met de huidige generatie. Ons doel? Een plek creëren waar iedereen – ongeacht achtergrond – zich welkom voelt, en waar betekenis en verbinding worden versterkt. Dat maakt ons uniek.'

Günther: 'Echt kenmerkend voor MoTiv zijn onze bestuurstrainingen. Bijna elke studie- en studentenvereniging (althans het bestuur) komt bij ons voor een training. Dit zijn open trainingen over leiderschap. De studenten kiezen zelf wat ze willen agenderen. Het gaat dan vaak over teamdynamiek. Vaak horen we van besturen dat ze bij ons de rust ervaren om eens echt met elkaar in gesprek te gaan. Even weg van het alledaagse. Soms durven studenten dan echt zichzelf te laten zien. Soms vloeien er tranen. Na afloop van zo'n training sturen we een brief met onze bevindingen en ervaringen. We willen echt een opbouwende brief sturen. Vaak komen de besturen terug voor een tweede ronde. Bijvoorbeeld na een half jaar. Ze kennen elkaar dan een stuk beter. We doen dan bijvoorbeeld een persoonlijke feedbackronde of we kijken hoe deze studenten hun bestuursjaar goed kunnen afronden. Zo werken we aan hun primaire proces. Het is voor deze studenten moeilijk om aan te geven wat ze bij ons halen. De wereld van gevoel en ontmoeting heeft zo'n andere taal dan de taal van techniek op de universiteit.

Techniekstudenten denken vooral in oplossingen: het bouwen van bruggen en van dijken. In de wereld van formules is het vaak goed of fout. Dit binaire denken staat natuurlijk haaks op de taal van de zingeving. We helpen onze studenten om deze "brug" over te gaan.'

Marieke: 'In onze Nijmeegse Studentenkerk worden wij altijd ingeschakeld als er een student of een medewerker komt te overlijden. In de meeste gevallen wordt er dan in onze kapel een hoek ingericht waar kaarsen branden, bloemen staan en een boek ligt waaraan mensen hun gedachten en gebeden kunnen toevertrouwen.

Twee jaar geleden kwam een internationale student door een noodlottig ongeval om het leven. Samen met de directeur van de faculteit en de studieadviseur kwamen haar medestudenten naar de kapel om de gedenkhoek in te richten en samen met hen heb ik een gedachtenisbijeenkomst voorbereid en uitgevoerd in de aula van de universiteit, voorafgaand aan de daadwerkelijke uitvaart in het land van herkomst. Bij de jaarlijkse gedachtenisviering in onze Studentenkerk rond Allerzielen, waar de namen van de overleden studenten en medewerkers worden genoemd, kwamen al die medestudenten, de directeur van de faculteit en de studieadviseur naar de viering om de student nogmaals te gedenken en om bij elkaar te zijn.

Dat wij als *chaplaincy* op zulke momenten de tijd en de ruimte kunnen bieden om vorm en inhoud te geven aan datgene waar eigenlijk geen woorden voor zijn, maakt het voor mij niet alleen uniek, maar het raakt ook ten diepste aan wat ik dan maar mijn roeping noem.'

Conclusie

Het gesprek met deze studentenpastores uit Nederland en Vlaanderen laat zien dat studentenpastores een unieke en veelzijdige rol spelen binnen het hoger onderwijs. Of het nu gaat om het bieden van ruimte voor zingeving, het versterken van gemeenschapsgevoel, of het ondersteunen van studenten en medewerkers in uitdagende tijden – de zorg heeft een blijvende impact. De verhalen van Sara, Xenia, Günther en Marieke illustreren hoe hun werk zich steeds opnieuw weet aan te passen aan de veranderende noden van een diverse en dynamische academische gemeenschap.

De vier studentenpastores hebben deel-

genomen aan het Vlaams Universiteits- en Hogeschool Pastoraat (VUHP). Elk jaar verenigt het VUHP alle pastoraal verantwoordelijken uit het hoger onderwijs rond uitwisseling en ondersteuning. Sinds 2023 heeft het VUHP haar deuren geopend voor enkele Nederlandse collega's. Gezamenlijk werd de Conferentie van Europese Universitaire Pastores (CEUC) met het Universitair Centrum Sint-Ignatius Antwerpen (UCSIA) gecoördineerd, die van 16- 20 juni 2025 heeft plaatsgevonden in Drongen, België.

Deze jaarlijkse bijeenkomst biedt de gelegenheid om verder te reflecteren op de toekomst van spirituele zorg aan universiteiten en om van elkaar te leren hoe we in een steeds veranderende wereld toch een open plek kunnen blijven bieden waar iedereen welkom is. <

TIPS BIJ HET THEMA

Docufilm: 'De schijnstudent'
(www.vrt.be/vrtmax/a-z/schijnstudent/)

Studentenpastores en suïcidepreventie

Een onmisbare ondersteuning voor het mentaal welzijn van studenten

Suïcide is een belangrijke maatschappelijke uitdaging. Het is één van de belangrijkste doodsoorzaken onder jongeren van 15 tot 29 jaar. Dit maakt het bijzonder relevant in de universitaire setting, waar veel studenten binnen deze leeftijdsgroep vallen. Het bevorderen van het welzijn van studenten is een belangrijke prioriteit voor universiteiten, aangezien geestelijke gezondheid nauw verbonden is met academische prestaties en algemene tevredenheid van studenten.

Onder de verschillende ondersteuningsbronnen op de campus spelen hogeschool- en universiteitspastores (verderop studentenpastores) een unieke en vaak onderbelichte rol door spirituele en existentiële zorg aan de hele universitaire gemeenschap te bieden. Hoewel studentenpastores geen geestelijke gezondheidsprofessionals zijn, weerspiegelt hun werk de principes van suïcidepreventie zoals die in de gezondheidszorg algemeen gangbaar zijn — met de nadruk op vroege interventie, sociale verbondenheid en ondersteuning binnen de gemeenschap. Niettemin heeft hun bijdrage aan suïcidepreventie tot nu toe beperkte wetenschappelijke aandacht gekregen.

Dit artikel begint met het presenteren van inzichten uit een gesprek met drie studentenpastores van de Universitaire Parochie, KU Leuven over hun

waargenomen rol in suïcidepreventie. Vervolgens wordt een suïcidepreventiekader gepresenteerd dat in samenwerking met geestelijke gezondheidsprofessionals en studentenpastores is ontwikkeld. Ten slotte wordt een kort overzicht gegeven van de zelfgerapporteerde bijdragen van studentenpastores aan suïcidepreventie, gebaseerd op bevindingen van drie onderzoeksactiviteiten: semigestructureerde interviews met drie studentenpastores in Australië (Saliba, 2024b); focusgroepen met zeven Europese studentenpastores (Saliba, 2024a); en een online multimethodologische vragenlijst ingevuld door vijftig studentenpastores in zestien landen (Saliba, 2025).

Inleiding

Elk jaar sterven wereldwijd ongeveer 703.000 mensen door suïcide, met nog veel meer mensen die pogingen doen. Hoewel suïcide mensen uit verschillende leeftijdsgroepen treft, is het de vierde belangrijkste doodsoorzaak onder degenen van 15 tot 29 jaar (Wereldgezondheidsorganisatie, 2021). Dit maakt het bijzonder relevant in de universitaire context, waar een groot deel van de studenten binnen deze leeftijdsgroep valt (Saliba, 2024a).

Suïcidale gedachten en gedragingen ontstaan vaak tijdens de adolescentie—een kritieke periode van kwetsbaarheid en verandering (Başgöze et al., 2021; Casey et al., 2008).¹ Onderzoek toont aan dat suïcidale gedachten en gedragingen vooral prevalent zijn onder universitaire studenten (Kiekens et al., 2019; Kiekens et al., 2023; Mortier et al., 2018).² Gezien deze zorgen is het van cruciaal belang dat universiteiten het welzijn van studenten bevorderen en beschermen, aangezien dit nauw verbonden is met zowel academisch succes als de algemene tevredenheid over de universitaire ervaring (Baik et al., 2019).

Hoewel acute suïcidepreventie vaak klinische interventie vereist, biedt een brede maatschappelijke benadering een meer proactieve en potentieel effectievere langetermijnstrategie. Pirkis en collega's (2024) stellen dat deze benadering twee belangrijke voordelen heeft. Ten eerste zullen de grootste afnames in suïcide waarschijnlijk voortkomen uit preventieve maatregelen die gericht zijn op de hele bevolking, in plaats van interventies die zich uitsluitend richten op personen met een hoog risico. Ten tweede zal de vraag naar individuele begeleiding altijd de beschikbaarheid van geestelijke gezondheidsprofessionals overtreffen, zelfs met verhoogde investeringen.

Een brede maatschappelijke benadering heeft als doel het verminderen van het suïciderisico door de

bredere factoren aan te pakken die de gezondheid beïnvloeden, met de erkenning dat welzijn wordt gevormd door een complexe wisselwerking van elementen. Sociale determinanten—economische, openbare en maatschappelijke beleidsmaatregelen, samen met wetten en regelgeving die onze manier van leven beïnvloeden, inclusief het vermogen van het gezondheidssysteem om aan onze behoeften te voldoen, de culturele en maatschappelijke waarden die onze standpunten vormgeven, en de sterkte van sociale banden en gemeenschapssteun binnen de samenleving—spelen een cruciale rol in het vormen van het suïciderisico. Deze determinanten beïnvloeden factoren op individueel niveau, waaronder sociodemografische factoren (zoals leeftijd, geslacht, opleiding, werk en inkomen) en contextuele factoren (zoals stressvolle levensgebeurtenissen en rouw door suïcide). Ze interageren ook met klinische factoren (zoals psychische aandoeningen en middelengebruik) en intrinsieke kenmerken (zoals persoonlijkheid, familiegeschiedenis en neurobiologie) (Pirkis et al., 2024).

In deze bredere context spelen studentenpastores een unieke rol voor de onderwijsinstelling. Ze verlenen persoonsgerichte zorg die vaak de religieuze grenzen overschrijdt. Ze zijn toegankelijk en ingebed in de universitaire omgeving, waardoor ze goed gepositioneerd zijn om in contact te komen met studenten in moeilijkheden—inclusief degenen die mogelijk geen hulp zoeken via formele kanalen voor geestelijke gezondheidszorg. Hoewel ze bijdragen aan suïcidepreventie, blijft hun rol onderbelicht in het wetenschappelijk onderzoek. Wellicht komt dit omdat ze geen geestelijke gezondheidsprofessionals zijn, en het vakgebied traditioneel prioriteit heeft gegeven aan klinische benaderingen. Er is behoefte aan een bredere, meer inclusieve benadering van suïcidepreventie. Er is nood aan een benadering die verschillende vormen van zorg erkent, zoals de

ondersteuning die door studentenpastores wordt geboden, als essentieel voor de algehele gezondheid en het welzijn van studenten. Vanuit dit perspectief wordt ondersteuning niet alleen voorbehouden aan degenen met ernstige emotionele problemen, maar uitgebreid naar alle studenten—idealiter voordat problemen escaleren (Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs, z.d.; Van Hees et al., 2023).

Universitaire Parochie, KU Leuven

Om deze discussie te verankeren in de doorleefde ervaring, begint dit artikel met een gesprek met drie studentenpastores van de Universitaire Parochie, KU Leuven. Renée Theyssens, Cindy Van Asselbergh en Eline Van Asselbergh delen inzichten in hun werk en de verbinding ervan met suïcidepreventie.

Een van hun belangrijkste doelen is studenten helpen om betekenis in het leven te vinden. Renée zei daarover: "Leren gaat verder dan wat in de boeken staat. We helpen studenten te ontdekken wie ze zijn en wat echt belangrijk voor hen is." Veel van hun werk kan dan ook worden gezien als een bijdrage aan suïcidepreventie, met name op het niveau van preventie. Aangezien betekenis in het leven een beschermende factor tegen suïcide is (Lew et al., 2020; Ki et al., 2024), dragen ze bij aan het versterken van het emotionele welzijn van studenten door een gevoel van zingeving te bevorderen en het risico op suïcidale gedachten en gedragingen te verminderen.

De studentenpastores benadrukken het belang van het reageren op de verschillende vormen van ondersteuning die studenten nodig hebben. Zoals Eline opmerkte: "We moeten naar de studenten luisteren." Deze ondersteuning omvat één-op-één gesprekken, het organiseren van fysieke activiteiten zoals wandelingen en pelgrimstochten, en zelfs het faciliteren van kookworkshops. Renée voegde eraan toe: "We hebben het voordeel van flexibiliteit in onze benadering. We ontmoeten studenten daar

waar ze zich bevinden, en bieden steun als professionele vrienden." Elke activiteit betreft studenten niet alleen, maar creëert ook ruimte voor reflectie op betekenis in het leven, en bevordert verbindingen met henzelf, anderen, de wereld om hen heen, en (als ze dat willen) het transcendente. Dit sluit aan bij een gezondheidsbenadering die het emotionele welzijn van studenten bevordert en de algehele geestelijke gezondheid ondersteunt.

Om een overzicht te geven van de diensten die aan studenten worden aangeboden met suïcidepreventie expliciet in gedachten, presenteren we hieronder twee initiatieven. Het eerste is een regulier aanbod, terwijl het andere spontaan werd ontwikkeld in reactie op de behoeften van studenten.

Een uniek preventie-initiatief dat door de Universitaire Parochie wordt aangeboden, is de mogelijkheid voor studenten om in een gemeenschapshuis te wonen. Er zijn negen van dergelijke huizen verspreid over Leuven, waar in totaal 115 studenten wonen. Elke week komen de bewoners van het huis samen om een gemeenschappelijke, zelf gekookte maaltijd te delen. Aan het begin van het academische jaar verbindt elke student zich ook aan een vorm van vrijwilligersengagement, waarbij ze kunnen kiezen uit een breed scala aan opties. Deze vallen in twee hoofdcategorieën: vrijwilligerswerk bij een lokale organisatie, of persoonlijke ontwikkelingsactiviteiten zoals yoga, meditatie, veganistische kooklessen of pelgrimstochten. Elk huis wordt begeleid door een oudere student – de kotbegeleider, die door de studentenpastores is opgeleid om als luisterend oor te dienen en peer support te bieden. Deze oudere studenten onderhouden regelmatig contact met de studentenpastores.

Een ander initiatief, dat zowel als postventie als selectieve preventie kan worden begrepen, was de organisatie van een herdenkingsdienst na de suïcide van een Zuid-Amerikaanse student. Aangezien het

lichaam van de student voor de begrafenis werd teruggebracht naar het thuisland, voelden veel rouwende vrienden en medestudenten in Leuven dat ze geen gelegenheid hadden om een fatsoenlijk afscheid te nemen. Als reactie daarop organiseerde de Universitaire Parochie een herdenkingsdienst in de Begijnhofkerk, die live werd uitgezonden naar de naasten van de student thuis. De priester leidde de dienst zowel in het Spaans als in het Engels. Deze bijeenkomst bood ruimte voor collectief rouwen, reflectie en verbinding—waardoor de betrokkenen de gelegenheid kregen om de herinnering aan de student te eren en een gevoel van afsluiting te vinden. In samenwerking met de universiteit biedt de Universitaire Parochie ook jaarlijks een herdenkingsviering aan voor overleden studenten en personeel.

Een belangrijke nood die in het gesprek naar voren kwam, was het ontbreken van de opleiding tot spiritueel zorgverlener die ook inzet op de professionele ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten. Cindy merkte in dit verband op dat: “Zelfs als je een pastorale opleiding gevolgd hebt of gewijd bent, je nog steeds niet ‘uit het juiste hout gesneden’ kunt zijn.” Met andere woorden, hoewel een formele opleiding belangrijk is, zijn de juiste persoonlijke kwaliteiten—met name empathie—ook essentieel om effectief te zijn in de rol. Dat gezegd hebbende, was het team het erover eens dat regelmatige scholing over geestelijke gezondheid en mentaal welzijn van cruciaal belang is om ervoor te zorgen dat studentenpastores studenten effectief en verantwoordelijk kunnen ondersteunen.

Omdat een officiële toezichthoudende instantie voor studentenpastores in België ontbreekt, werd de Vlaamse Vereniging voor Universiteits- en Hogeschoolpastoraat (VUHP) opgericht om te voorzien in de behoefte aan zowel uitwisseling en ondersteuning, als professionalisering en reflectie. De VUHP heeft als doel om individuen die geïnteresseerd

zijn in het verkennen van kwesties met betrekking tot het christelijk geloof, betekenis en pastorale zorg binnen het hoger onderwijs, samen te brengen. Iedereen met interesse in deze onderwerpen wordt aangemoedigd om deel te nemen. Elk jaar organiseert de VUHP een seminarie voor zowel academische als praktische reflectie. De jaarlijkse ontmoetingsdagen van 2026 zullen zich richten op studentenbetrokkenheid.

Met deze context in gedachten gaan we nu naar het suïcidepreventiekader. Dit kader werd gezamenlijk ontwikkeld door spiritueel zorgverleners of geestelijk verzorgers uit de geestelijke gezondheidszorg (Saliba et al., 2023) en studentenpastores en biedt een gestructureerde benadering om te begrijpen hoe spiritueel zorgverleners kunnen bijdragen aan inspanningen om suïcide te voorkomen. Een toelichting bij het kader is niet alleen nodig om studentenpastores te helpen hun begrip van suïcidepreventie vanuit een gezondheidsbenadering te herdefiniëren—en het te erkennen als iets waaraan ze al bijdragen—maar ook om hen in staat te stellen het kader actief te gebruiken om hun eigen rol in dit domein te identificeren, te verwoorden en te versterken.

Suïcidepreventiekader

Het suïcidepreventiekader is gebaseerd op de modellen van psychiater Gerald Caplan (1964), epidemioloog Robert S. Gordon Jr. (1983) en psycholoog Antoon A. Leenaars (2004). Twee belangrijke veronderstellingen droegen bij aan onze beslissing om voornamelijk uit gezondheidsmodellen te putten, in plaats van suïcidespecifieke modellen.³ Ten eerste waren veel van de deelnemende spiritueel zorgverleners al bekend met gezondheidsmodellen door hun opleiding. Sommigen hadden een achtergrond in psychologie. Ten tweede gingen we ervan uit dat spiritueel zorgverleners het meest significant

bijdragen op het preventieniveau, aangezien een van hun centrale rollen is om het welzijn van de algemene bevolking te bevorderen.

Gezondheidsmodellen, zoals die voorgesteld door Caplan (1964) en Gordon (1983), conceptualiseren preventie als een veelzijdig proces. Het model van Caplan schetst drie fasen: primair, secundair en tertiair, die grofweg overeenkomen met preventie, vroege interventie en behandeling. Daarentegen richt Gordons kader zich uitsluitend op het preventieniveau (het primaire niveau in Caplans model), waarbij het wordt onderverdeeld in universele, selectieve en geïndiceerde segmenten op basis van het risicoprofiel van de doelpopulatie. Samen benadrukken deze modellen het belang van het vroegtijdig aanpakken van problemen en het creëren van veiligere, gezondere omgevingen die het welzijn van de algemene bevolking bevorderen. Figuur 1 illustreert het suïcidepreventiekader.

In het midden van de afbeelding staat de student (of studenten) wiens behoeften elke benadering in elke fase moeten sturen. Ze zijn omcirkeld om aan te geven dat ze een compleet leven hebben buiten suïcidale gedachten en gedragingen. Ze moeten altijd eerst en vooral worden erkend als volledige mensen. De fasen geven aan waar studenten zich bevinden met betrekking tot suïcidale gedachten en gedragingen: de preventiefase is voor degenen die geen suïcidale gedachten of gedragingen ervaren; de interventiefase is voor degenen die dat wel doen; en de postventiefase is voor degenen die rouwen na een suïcide. De pijlen op de driehoek, die omhoog of omlaag wijzen langs de lijnen, geven mogelijke paden aan voor de beweging van studenten.

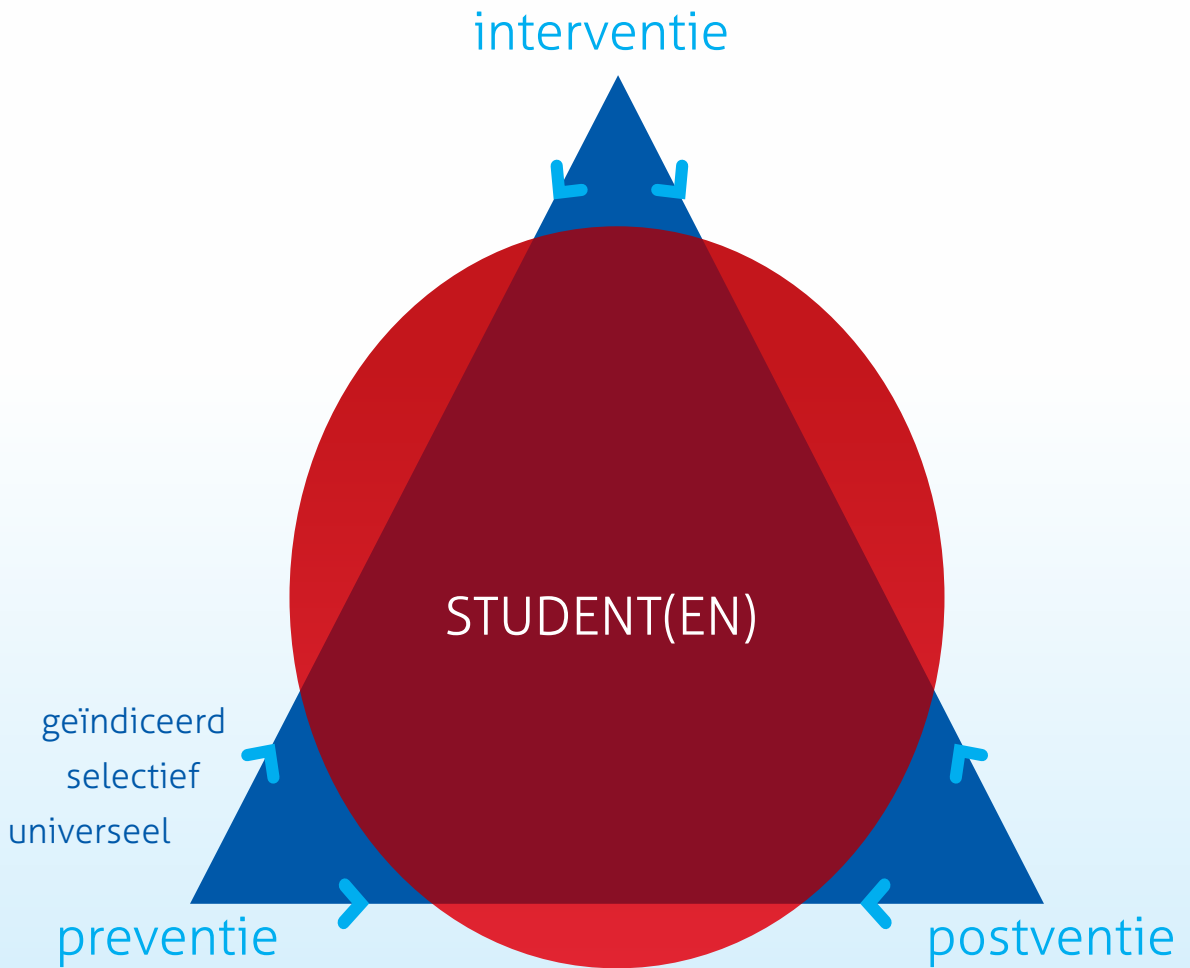
Preventie is gepositioneerd in de linkerbenedenhoek van de driehoek omdat het van toepassing is op de gehele populatie. In deze fase bieden studentenpastores steun aan studenten die geen suïcidale

gedachten of gedragingen ervaren, met als doel dit te behouden. Een studentenpastor kan preventie benaderen op drie niveaus, zoals in het model van Gordon (1983): universeel, selectief en geïndiceerd. Universele maatregelen richten zich op de gehele populatie en beogen ten goede te komen aan alle studenten in verschillende mate. Selectieve maatregelen richten zich op subgroepen die een hoger risico lopen op suïcidale gedachten en gedragingen. Geïndiceerde maatregelen zijn gericht op individuele studenten die een grotere kwetsbaarheid voor suïcidale gedachten en gedragingen vertonen (Gordon, 1983; National Research Council & Institute of Medicine, 2009). Als een student echter suïcidale gedachten of gedragingen begint te vertonen, maakt hij de overgang naar de interventiefase.

Interventie bevindt zich aan de top van de driehoek vanwege de verhoogde urgentie, wat het de meest cruciale fase van het suïcidepreventiekader maakt. Gedurende deze fase ondersteunen studentenpastores studenten die suïcidale gedachten en gedragingen ervaren, met als doel hen terug te begeleiden naar de preventiefase. Als een student echter overlijdt door suïcide, maken degenen die door het verlies zijn getroffen de overgang naar de postventiefase.

Postventie bevindt zich aan de rechterbenedenhoek van de driehoek, wat de laatste fase van het kader vertegenwoordigt. Het ontstaat pas na een suïcide. In deze fase bieden studentenpastores steun aan degenen die door het verlies zijn getroffen. Postventie staat op dezelfde lijn als preventie omdat het een vorm van preventie is (Jordan, 2017). Het kan specifiek worden geclassificeerd als selectieve of geïndiceerde preventie. Er bestaat de mogelijkheid dat een rouwende student suïcidale gedachten en gedragingen begint te vertonen, wat een overgang naar de interventiefase zou vereisen.

Het suïcidepreventiekader biedt een gestructu-

Figuur 1: Suïcidepreventiekader

Opmerking. Deze visuele weergave van het suïcidepreventiekader werd in samenwerking gemaakt door Lars van der Heeg, een universitaire spiritueel zorgverlener in Zweden, en mijzelf.

reerde benadering om de rol van studentenpastores in suïcidepreventie te begrijpen. Met dit kader in gedachten wordt in de volgende sectie kort de bijdrage van studentenpastores aan suïcidepreventie beschreven, zoals geïdentificeerd door drie onderzoeksactiviteiten.

Bijdragen van studentenpastores aan suïcidepreventie

In de drie onderzoeksactiviteiten (Saliba, 2024a; Saliba, 2024b; Saliba, 2025) rapporteerden de deelnemende studentenpastores zelf een breed scala aan bijdragen aan suïcidepreventie, wat hun betrokkenheid bij de preventie-, interventie- en postventiefase van het kader weerspiegelt.⁴

Preventie is verder onderverdeeld in universele, selectieve en geïndiceerde niveaus. Op het universele niveau bieden studentenpastores een verscheidenheid aan activiteiten om een gevoel van verbondenheid en gemeenschap te bevorderen, inclusief het helpen van studenten bij het verkennen van het geloof en het in contact brengen van studenten met anderen.

Ze bevorderen ook de geestelijke gezondheid en het algemeen welzijn door samen te werken met geestelijke gezondheidsprofessionals op de campus om evenementen zoals *R U OK? Day*⁵ te organiseren, middelen en workshops aan te bieden tijdens studieweken, en check-ins te doen en ondersteuning te bieden tijdens examenperiodes.

Op het selectieve niveau passen studentenpastores hun activiteiten aan om te voldoen aan de waargenomen behoeften van studenten. Ze kunnen bijvoorbeeld een gespreksgroep faciliteren voor studenten die worstelen met hun geloof of leden van gemeenschapshuizen onderwijzen over geestelijke gezondheidsproblemen die hun peers aangaan (met expliciete toestemming). Bovendien kunnen studentenpastores na het overlijden van een student extra

spirituele ondersteuning bieden aan de faculteit waartoe de overleden student behoorde.

Op het geïndiceerde niveau richten studentenpastores zich op specifiekere behoeften door studenten in gesprekken te betrekken over zingeving en levensbeschouwing, gebed aan te bieden, beelden van God (of andere religieuze figuren) te bespreken en verhalen uit heilige teksten te delen. Als een geestelijk gezondheidsprobleem wordt vastgesteld of lijkt te ontstaan, zijn studentenpastores proactief in het doorverwijzen van studenten naar geestelijke gezondheidsprofessionals.

Op het interventieniveau kunnen studentenpastores beelden van God (of andere religieuze figuren) bespreken, vooral wanneer deze beelden bronnen van onrust zijn.⁶ Om comfort en toegankelijkheid te waarborgen, bieden ze alternatieve ontmoetingsmomenten aan. In sommige gevallen stellen ze directe en confronterende vragen, bijvoorbeeld door expliciet te vragen of een student suïcide overweegt. Hun steun omvat ook praktische stappen, zoals het verstrekken van informatie over hulplijnen en het doorverwijzen van studenten naar geestelijke gezondheidsprofessionals. In acute situaties kan dit betekenen dat ze een student persoonlijk naar een psychotherapie afspraak of de eerste hulp begeleiden. Cruciaal is dat studentenpastores vaak doorlopend contact onderhouden en regelmatig inchecken bij de student na de initiële crisis.

Op het postventieniveau kunnen studentenpastores de begrafenis van de overleden student bijwonen—met toestemming van de familie van de overleden student—zodat andere studenten die aanwezig zijn weten wie ze kunnen benaderen voor steun. Met toestemming van de familie kunnen ze ook een herdenkingsdienst op de campus organiseren voor studenten en personeel. Daarnaast kunnen ze herdenkingsruimten op de campus creëren om een plaats voor reflectie en herinnering te bieden. In

één-op-één interacties kunnen ze gepersonaliseerde rituelen aanbieden, zoals zegeningen of het aansteken van een kaars om studenten te helpen hun verdriet te verwerken. Studentenpastores bieden ook rouwbegeleiding aan en verwijzen verdrietige studenten door naar geestelijke gezondheidsprofessionals wanneer dat nodig is.

Wat duidelijk is, is dat studentenpastores zelf rapporteren bij te dragen aan alle drie de niveaus van het suïcidepreventiekader. In de vragenlijst (Saliba, 2025) benadrukten ze preventie als het gebied waar zij denken de meeste bijdragen te kunnen leveren—een bevinding die wordt ondersteund door de breedte van de activiteiten die op dat niveau worden beschreven. Dit suggereert dat spiritueel zorgverleners hun primaire waarde zien in het bevorderen van welzijn en het cultiveren van ondersteunende, verbonden gemeenschappen voordat studenten suïcidale gedachten en gedragingen ervaren. Ze erkennen dat interventie het gebied is waar ze het minst bijdragen. Dit benadrukt de cruciale rol van geestelijke gezondheidsprofessionals in het aanpakken van de psychologische aspecten van suïcidale gedachten en gedragingen. Deze bevindingen versterken de waarde van een brede maatschappelijke benadering van suïcidepreventie—een benadering die het belang van diverse actoren, zoals studentenpastores, erkent in het cultiveren van omgevingen die het risico verminderen en veerkracht op bevolkingsniveau ondersteunen.

Conclusie

Dit artikel presenteert inzichten van drie studentenpastores over hun waargenomen rol in suïcidepreventie, zet een gezamenlijk ontwikkeld suïcidepreventiekader uiteen, en geeft een kort overzicht van de unieke en veelzijdige bijdragen die spiritueel zorgverleners rapporteren te leveren aan suïcidepreventie, op basis van drie onderzoeks-

activiteiten. Door hun betrokkenheid bij preventie, interventie en postventie bieden studentenpastores een complementaire vorm van zorg aan die verder gaat dan louter klinische benaderingen—een vorm van zorg die verbinding, betekenis en gemeenschap bevordert. Hoewel deze pastores geen geestelijke gezondheidsprofessionals zijn, positioneren hun toegankelijkheid, relationele aanwezigheid en spirituele zorgcapaciteiten hen als vitale bondgenoten in het ondersteunen van het welzijn van studenten. Terwijl universiteiten de complexe uitdaging van suïcide blijven aangaan, is het essentieel dat toekomstige strategieën de onderscheidende rol van studentenpastores expliciet opnemen en waarderen. Het erkennen van studentenpastores als onderdeel van de bredere maatschappelijke respons zorgt ervoor dat het volledige scala aan behoeften van studenten wordt erkend en ondersteund.

Notitie

Dank aan Dante Beddegenoots voor het vertalen van dit artikel van het Engels naar het Nederlands.

Noten

- 1 Zie De Leo et al. (2021) voor definities van suïcidale gedachten en gedragingen.
- 2 Het is ook belangrijk op te merken dat, hoewel emotionele problemen veel voorkomen onder universitaire studenten, veel van deze problemen relatief mild zijn. Ongeveer 60% van de studenten ervaart geen emotionele problemen, 25% kampt met milde emotionele problemen, 10% ervaart milde tot matige emotionele problemen, en 5% lijdt aan ernstige emotionele problemen (Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs, z.d.; Van Hees et al., 2023).
- 3 Bijvoorbeeld, zie Pirkis et al., 2023.
- 4 Vanwege beperkingen in lengte worden hier niet alle gerapporteerde bijdragen besproken. Voor meer gedetailleerde inzichten worden lezers aangemoedigd de oorspronkelijke artikels te raadplegen.
- 5 *R U OK? Day* is een jaarlijkse Australische campagne die gericht is op het vergroten van het bewustzijn rond geestelijke gezondheid en suicidepreventie. Het moedigt mensen aan om bij anderen in te checken met de vraag: "Gaaf het wel met je?" De dag wil het stigma rond geestelijke gezondheid en suicide verminderen, mensen aanmoedigen om alert te zijn op de mensen om hen heen, en ondersteunende gesprekken bevorderen. *R U OK? Day* herinnert ons eraan dat we elke dag kunnen vragen: "Gaaf het wel met je?", omdat het leven zich elke dag afspeelt en steun bieden altijd belangrijk is.
- 6 Hoewel sommige praktijken in meerdere fasen voorkomen, verschillen de inhoud en de aanpak, omdat deze afhankelijk zijn van de toestand van de student.

Literatuur

- Baik, C., Larcombe, W., & Brooker, A. (2019). How universities can enhance student mental wellbeing: The student perspective. *Higher Education Research and Development*, 38(4), 674-687. <https://doi.org/10.1080/07294360.2019.1576596>
- Başıoğlu, Z., Wigglesworth, A., Carosella, K. A., Klimes-Dougan, B., & Cullen, K. R. (2021). Depression, non-suicidal self-injury, and suicidality in adolescents: Common and distinct precursors, correlates, and outcomes. *Journal of Psychiatry and Brain Science*, 6(5), Article e210018. <https://doi.org/10.20900/jpbs.20210018>
- Casey, B. J., Jones, R. M., & Hare, T. A. (2008). The adolescent brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1124, 111-126. <https://doi.org/10.1196/annals.1440.010>
- Caplan, G. (1964). Principles of preventive psychiatry. New York: Basic books.
- De Leo, D., Goodfellow, B., Silverman, M., Berman, A., Mann, J., Arensman, E., Hawton, K., Phillips, M. R., Vijayakumar, L., Andriessen, K., Chavez-Hernandez, A. M., Heisel, M., & Kolves, K. (2021). International study of definitions of English-language terms for suicidal behaviours: A survey exploring preferred terminology. *BMJ Open*, 11(2), Article e043409. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-043409>
- Gordon, R. S., Jr. (1983). An operational classification of disease prevention. *Public Health Reports*, 98(2), 107-109.
- Jordan, J. R. (2017). Postvention is prevention. The case for suicide postvention. *Death Studies*, 41(10), 614-621. <https://doi.org/10.1080/07481187.2017.1335544>
- Ki, M., Lapierre, S., Gim, B., Hwang, M., Kang, M., Dargis, L., Jung, M., Koh, E. J., & Mishara, B. (2024). A systematic review of psychosocial protective factors against suicide and suicidality among older adults. *International Psychogeriatrics*, 36(5), 346-370. <https://doi.org/10.1017/S104161022300443X>
- Kiekens, G., Hasking, P., Bruffaerts, R., Alonso, J., Auerbach, R. P., Bantjes, J., Benjet, C., Boyes, M., Chiu, W. T., Claes, L., Cuijpers, P., Ebert, D. D., Mak, A., Mortier, P., O'Neill, S., Sampson, N. A., Stein, D. J., Vilagut, G., Nock, M. K., ... WHO World Mental Health International College Student (WMH-ICS) collaborators. (2023). Non-suicidal self-injury among first-year college students and its association with mental disorders: Results from the World Mental Health International College Student (WMH-ICS) initiative. *Psychological Medicine*, 53(3), 875-886. <https://doi.org/10.1017/S0033291721002245>
- Kiekens, G., Hasking, P., Claes, L., Boyes, M., Mortier, P., Auerbach, R. P., Cuijpers, P., Demyttenaere, K., Green, J. G., Kessler, R. C., Myin-Germeys, I., Nock, M. K., & Bruffaerts, R. (2019). Predicting the incidence of non-suicidal self-injury in college students. *European Psychiatry*, 59, 44-51. <https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2019.04.002>
- Leenaars, A. A. (2004). Psychotherapy with suicidal people: A person-centred approach. West Sussex, England: John Wiley & Sons.
- Lew, B., Chistopolskaya, K., Osman, A., Huen, J. M. Y., Abu Talib, M., & Leung, A. N. M. (2020). Meaning in life as a protective fac-

tor against suicidal tendencies in Chinese university students. *BMC Psychiatry*, 20(1), Article 73. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02485-4>

- Mortier, P., Cuijpers, P., Kiekens, G., Auerbach, R. P., Demyttenaere, K., Green, J. G., Kessler, R. C., Nock, M. K., & Bruffaerts, R. (2018). The prevalence of suicidal thoughts and behaviours among college students: A meta-analysis. *Psychological Medicine*, 48(4), 554-565. <https://doi.org/10.1017/S0033291717002215>
- National Research Council & Institute of Medicine. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities*. National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/12480>
- Pirkis, J., Dandonia, R., Silverman, M., Khan, M., & Hawton, K. (2024). Preventing suicide: A public health approach to a global problem. *The Lancet Public Health*, 9(10), e787–e795. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(24\)00149-X](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(24)00149-X)
- Pirkis, J., Gunnell, D., Hawton, K., Hetrick, S., Niederkrotenthaler, T., Sinyor, M., Yip, P. S. F., & Robinson, J. (2023). A public health, whole-of-government approach to national suicide prevention strategies. *Crisis*, 44(2), 85-92. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000902>
- Saliba, S. M. (2024a). The contributions of university chaplains, as spiritual care professionals, to suicide prevention: Results from a European expert panel. *Journal of Spirituality in Mental Health*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/19349637.2024.2341079>
- Saliba, S. M. (2024b). The university chaplain: An often unrecognised resource in suicide prevention - Initial qualitative results from exploratory research into the roles of university chaplains at one Australian university. *Journal of Religion and Health*, 63(3), 1934-1953. <https://doi.org/10.1007/s10943-024-02030-7>
- Saliba, S. M. (2025). The contributions of university chaplains to suicide prevention: Results from international multimethod research. *Religions*, 16(2), Article 225. <https://doi.org/10.3390/rel16020225>
- Saliba, S. M., Fält, B., O'Connell, D., Sjöberg, T., Sørensen, U. B. H., Steegen, M., Turner, J., & Vandenhoeck, A. (2023). The importance of timing, fundamental attitudes, and appropriate interventions as key aspects of chaplain suicide prevention: A European expert panel of mental health chaplains. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 77(2), 113-122. <https://doi.org/10.1177/15423050221141047>
- Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs. (z.d.). *Bezorgd om iemand*. MoodSpace. <https://moodspace.be/nl/bezorgd-om-iemand>
- Van Hees, V., Bruffaerts, R., & Vansteenkiste, M. (2023). *Rapport MoodSpace: Interventies en eerste gebruikerservaringen in 2022*. Vlaamse overheid. https://inclusivehighereducation.eu/sites/default/files/Fin_RapportMoodSpace.pdf
- World Health Organization. (2021, 17 juni). *Suicide*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide>

Wie is er bang voor professionaliteit in het studentenpastoraat?

Enkele reflecties en aanbevelingen vanuit het zorgpastoraat

In de jaren negentig van de vorige eeuw was ik deeltijds aangesteld als schoolpastor in de Sint Elisabethschool voor Verpleegkunde en Vroedkunde te Leuven, en deeltijds als zorgpastor in het UZ Leuven. Ik ontmoette de studenten op maandagavond en vrijdagvoormiddag in de hogeschool en de andere dagen van de week op hun stageplekken in de UZ Leuven. Een ideale combinatie. In de hogeschool vertelde ik over mijn werk in het ziekenhuis als gastspreker in lessen, organiseerde bezinningen, groepsgesprekken, vastenacties, vieringen, ondersteunde studenten en personeel, deed aan rouwbegeleiding, hield examen-stress momenten en was meter van het studentenpraesidium. Een brede waaier aan activiteiten en een vruchtbare bodem voor creativiteit. De vrijheid die ik had in het schoolpastoraat was groter dan in het ziekenhuispastoraat, de verwachtingen rond professionaliteit echter kleiner. Ik merkte al gauw een verschil in evolutie rond professionaliteit in beide contexten. In deze bijdrage wil ik daarom op basis van een casus reflecteren op de professionalisering in het zorgpastoraat en er suggesties uit distilleren voor het campuspastoraat. Vooraleer uit te gaan van een groei in professionaliteit, dient te worden stilgestaan bij de noodzaak ervan in het pastoraat.

Wat is professionalisering en waarom is het nodig in het pastoraat?

Professionalisering

Andries Baart reageerde in 2004 met zijn lijvig boek over presentie tegen de 'professionele interventies' van allerlei zorgverleners bij mensen aan de rand van de samenleving. Zijn denken hanteerde een visie op professionaliteit die 'doen' (interventies zonder begrip of betrokkenheid) scherp tegenover 'zijn' (presentie na exposure) stelde. Professionaliteit stond dan voor instrumentalistische interventies die door zorgverleners haast zonder betrokkenheid en binnenstaanderskennis konden gedaan worden. De stadspastores daarentegen, op wiens dagboeken zijn presentietheorie is gebaseerd, hadden zich ondergedompeld in de wereld van mensen aan de rand en waren aanwezig waar zij leefden. Ze deelden het leven van elke dag en konden van daaruit werken aan duurzame verbinding en verandering. Baarts werk had een groot impact op het pastoraat. Pastores allerhande herkenden zich tot op vandaag in het centrale begrip van presentie en maakten het tot een typering van hun werk. De presentietheorie sloot goed aan bij de bestaande cliënt-gerichte benadering die tot in de jaren negentig van de vorige eeuw het pastoraat beïnvloedde. Carl Rogers gaf zijn *client-centered therapy* vorm vanuit de therapeut wiens taak het was om de cliënt onbevooroordeeld te accepteren, authentiek te luisteren en daardoor de cliënt te ondersteunen bij het zichzelf helpen groeien en helen (Rogers, 2003). Acceptatie en luisteren waren daartoe basisvoorwaarden.

De invloed van Rogers en Baart op het pastoraat had positieve kanten, maar hield ook

een aantal risico's in waaronder het gebrek aan reflectie op het eigene van spirituele zorg. Iedereen kan cliënt-gericht luisteren of authentiek aanwezig zijn bij mensen. De presentietheorie werd ook door maatschappelijk werkers, vrijwilligers en verpleegkundigen geïntegreerd in opleidingen en vormingen. Een tweede risico was dat een basisattitude zoals presentie of acceptatie vaak verward werd met het geheel van de identiteit van de pastor. De vraag wat een pastor bijdroeg aan de zorg voor een patiënt kon nooit afdoende beantwoord worden met aanwezigheid, luisteren of acceptatie. De onterechte tweedeling tussen zijn en doen werd vaak gehanteerd in communicatie over het zorgpastoraat: 'Ik kom hier om te luisteren, niet om iets te doen'. Op deze wijze probeerde de pastor zich af te lijnen tegenover andere zorgverleners, alsof luisteren niets doen is. Actief luisteren, de term zegt het al, is hard en vermoeiend werk. Presentie en acceptatie gaven ook aanleiding om te zeggen dat de pastor aan een begeleiding startte met een 'wit blad' of 'zonder agenda', wat niet overeenstemde met de realiteit. Ook pastores komen bij mensen aan met een rugzak aan kennis en opgebouwde ervaring die hun interactie beïnvloedt en hebben een agenda, zoals bijvoorbeeld alles doen wat ze kunnen om na een plots afscheid mensen aan een gezond rouwproces te laten beginnen.

Terwijl de presentietheorie van Baart begin jaren 2000 het zorgpastoraat binnenkwam, werd tegelijk in de Verenigde Staten, Europa en Australië een begin gemaakt met professionalisering van het zorgpastoraat. Een opmerkelijk voorbeeld is de publicatie van een boek over *outcome oriented chaplaincy* (VanderCreek & Lucas, 2001) waarbij gepleit werd om in spiri-

tuele zorg gericht te werken met de verschillen die een spiritueel zorgverlener kan maken. De termen 'interventions' en 'outcomes' werden gebruikt in de context van spirituele zorg en toonden door middel van casussen aan dat spiritueel zorgverleners meer deden dan luisteren en aanwezig zijn. Ze maakten een verschil in de begeleiding van patiënten en naastbestaanden en dienden zich hiervan bewust te worden, hierover te reflecteren, te handelen vanuit die reflectie en te communiceren met andere zorgverleners. De toon voor professionalisering was gezet, maar mijn ervaringen in het aanleren van resultaatgerichte spirituele zorg, leert dat spiritueel zorgverleners er gemengd op reageerden. Aan de ene kant van het spectrum stond de groep van spiritueel zorgverleners die erg enthousiast reageerden op deze nieuwe kennisontwikkeling en een soort *aha-erlebnis* hadden en aan de andere kant stond een erg kritische groep van spiritueel zorgverleners die hun excentrische positie in de zorg spiritueel hadden onderbouwd en deze kennisontwikkeling als bedreigend ervaren. Ook spiritueel zorgverleners die meer gematigd reageerden op het spectrum, vertoonden angst voor professionalisering. Het gebrek aan onderzoek, kennisontwikkeling en -deling over het beroep speelde daarin een fundamentele rol. En net dat staat centraal in professionalisering.

Professionalisering is een continue proces en gaat steeds over de inhoud van een beroep. Die inhoud krijgt vorm door kennisontwikkeling en kennisdeling en heeft een sterke invloed op de plaats van dat beroep in de organisatie en samenleving. Professionalisering heeft fundamenteel te maken met communicatie over die beroepsinhoud en met het opnemen van verantwoordelijkheid in dat verband¹.

Begrippen en activiteiten die met het continue proces van professionalisering van een beroep te maken hebben zijn onder meer beleidsplan of strategisch plan, kwaliteitsbevordering, nascholing, registratie, vakbekwaamheid, visie, coaching, supervisie, intervisie, interdisciplinaire, onderzoek en publicatie.

De noodzaak van professionalisering in het zorgpastoraat

Ik beperk me hier tot het beschrijven van een aantal factoren die de professionalisering van het zorgpastoraat noodzakelijk hebben gemaakt in de laatste twee tot drie decennia. Een eerste contextuele oorzaak is de rationaliseringsgolven die sinds de jaren negentig van de vorige eeuw de gezondheidszorg beheersen. Er moet bespaard worden en één van de manieren om dat te doen is efficiënt werken. Ook zorgpastores ontsnappen niet aan de managementeisen om hun aantal mandaten te verantwoorden in functie van hun bijdrage aan de zorg voor patiënten, cliënten en bewoners. Dat dwingt de beroepsgroep om te reflecteren, te onderbouwen en te communiceren wat die bijdrage dan precies inhoudt. Ik herinner me nog levendig een vergadering rond het jaar 2000 met één van de consultants van een extern adviesbureau dat het ziekenhuis doorlichtte. Hij keek naar het activiteitenverslag van onze dienst en merkte op dat een stevig deel van onze tijd ging naar opvang van naasten na een overlijden van een patiënt. Hij stelde vervolgens de vraag welke factoren leidden tot een goede opvang, hoeveel tijd die elk gemiddeld in beslag namen en wat we konden doen om de kwaliteit van rouwopvang te verbeteren. Toen stonden we sprakeloos, nu zou er al een meer onderbouwd antwoord komen.

Een tweede contextuele factor was de groeiende specialisering van andere zorgberoepen en van de medische zorg in zijn geheel. Wanneer andere zorgberoepen steeds beter het professioneel werken onder woorden kunnen brengen, verantwoordelijkheid opnemen voor hun bijdrage en zich goed organiseren en positioneren binnen de zorg, kunnen zorgpastores niet achterblijven. De mandaten van zorgpastores die zich niet inschakelen in de verschillende paradigma's en organisatorische processen van een organisatie, zijn meer kwetsbaar. Een grootschalig internationaal onderzoek² bij meer dan 1500 spirituele zorgverleners naar hun praktijk tijdens de eerste golf van de COVID-pandemie toont dit aan (Vandenhoeck, et al., 2021). Spiritueel zorgverleners die geïntegreerd werkten in de voorziening hadden substantieel meer kans om na de eerste golf beter gepositioneerd te zijn in de organisatie. Spiritueel zorgverleners die minder tot niet geïntegreerd werkten in de voorziening waren meer kwetsbaar voor thuiszetting en ontslag. Vervolgonderzoek van een groep van experts focuste zich op de vraag wat het verschil uitmaakte tussen spiritueel zorgverleners die na de eerste golf van de pandemie ontslagen werden en deze die net meer geïntegreerd konden werken in de voorziening (Szilagyi, et al., 2021). De volgende zes elementen bleken daarbij belangrijk te zijn:

1. Beschikten de betrokken spiritueel zorgverleners over voldoende professioneel zelfvertrouwen?
2. Investeerden ze in netwerken met leidinggevenden in de organisatie?
3. Konden ze creatief en innovatief te werk gaan tijdens de pandemie?
4. Waren ze voldoende verbonden met andere zorgverleners?
5. Functioneerden ze als pleitbezorgers voor spirituele zorg?
6. Konden ze werken vanuit het perspectief van culturele en religieuze diversiteit?

Eén van de voornaamste conclusies van het onderzoek was dat bovenstaande elementen al in een zekere mate werkzaam dienden te zijn voor het begin van de pandemie. Het is dus zonder meer belangrijk om in alle omstandigheden te investeren in pleitbezorging en leiderschap in de context van professionalisering. Een laatste interne drijfveer tot professionalisering is de nood aan kennisontwikkeling en kennisdeling van spiritueel zorgverleners zelf. In de laatste twee tot drie decennia is onderzoek door en voor spiritueel zorgverleners in de gezondheidszorg sterk toegenomen. De vragen uit de praktijk naar onderzoek, ondersteuning, kennisontwikkeling en kennisdeling zijn significant gestegen. De volgende casus is daar een illustratie van.

De casus van ENHCC en ERICH³

Professionalisering op Europees vlak

De European Network of HealthCare Chaplaincy (ENHCC) is een netwerk dat formeel gesticht werd in het jaar 2000 op Kreta.⁴ Het vroege begin situeert zich bij een Duitse en Noorse spiritueel zorgverlener die elkaar toevallig ontmoetten in het Heilig Land. Ze geraakten aan de praat en merkten op dat, ondanks het feit dat ze uit verschillende landen, culturen en religies kwamen, ze heel wat gemeenschappelijk hadden in de uitoefening van hun vak én dat het fijn was om hierover uit te wisselen. Zo

ontstonden de tweejaarlijkse consultaties van het ENHCC die als doel hebben om spiritueel zorgverleners van elkaar te laten leren en ervaringen te delen, om professionaliteit te ontwikkelen en om een hoge kwaliteit van spirituele zorg in de gezondheidszorg te promoten. Ik herinner me de grote inspanningen van de eerste coördinator om voortdurend te zoeken naar deelnemers uit verschillende Europese landen. De eerste consultatie die ik zelf bijwoonde was in 2004 in Dublin, Ierland. Ze heeft mijn leven veranderd. Niet door de kennis die ik er heb opgedaan, maar wel door de vreugde van de ontmoetingen, de vriendschappen voor het leven die er een start hebben genomen en door de bevestiging die de ontmoeting met mensen die hetzelfde doen, met zich meebrengt. Maar ik bleef ergens op mijn honger zitten als toenmalige doctoranda. Toen mijn promotor na thuiskomst vroeg wat ik geleerd had, kon ik weinig nieuwe kennis delen. Het programma voorzag ruim in kansen tot ontmoeting, spiritualiteit en ontspanning met een beperkt aanbod aan workshops vanuit *good practices*.

Gaandeweg, onder invloed van nieuwe mensen die in het bestuur werden verkozen, groeide het programma uit tot een aanbod dat niet alleen mensen verbond, maar ook dé plek in Europa werd om onderzoek en good practices te presenteren. Het programma van een heden-daagse consultatie is een evenwichtig aanbod van ontmoeting, spiritualiteit, good practices, hoofdlezingen en onderzoekspresentaties. Om hiertoe te komen, zijn twee consultaties erg belangrijk geweest. De eerste consultatie was deze in 2014 in Salzburg. Er was een hoofdlezing rond de spiritualiteit van de spiritueel zorgverlener en een hoofdlezing rond onderzoek in spirituele zorg. Beide hoofdlezingen

zijn de inspiratie geweest om te komen tot het gezamenlijk aangenomen Salzburg Statement waarin ENHCC stelde dat spirituele zorg gegrond is in spiritualiteit en geïnformeerd wordt door wetenschappelijk onderzoek. Het ENHCC drukte daarbij haar wens en voornemen uit om te beantwoorden aan een internationale oproep van verschillende onderzoekers om te investeren in onderzoek op het gebied van spirituele zorg.

Een tweede belangrijke consultatie was deze van 2016 in Debrecen, Hongarije. De nood tot onderzoek door en voor spiritueel zorgverleners werd tijdens deze consultatie sterk aangevoeld door de deelnemers. Er was een boom aan onderzoek in aandacht voor spiritualiteit in de zorg door artsen, verpleegkundigen en psychologen, maar niet door spiritueel zorgverleners zelf. Meer dan 90% van de deelnemers stemden tijdens deze consultatie voor de oprichting van een onderzoeksinstituut in de schoot van het ENHCC. In 2017 werd ERICH boven de doopvont gehouden met enkele ambitieuze doelstellingen⁵:

1. Onderzoek uitvoeren dat de beste mogelijke spirituele zorg voor patiënten, naasten en personeel informeert en mogelijk maakt.
2. Het belang van onderzoek voor en door spiritueel zorgverleners promoten.
3. Informatie, training en begeleiding aanbieden aan spiritueel zorgverleners die onderzoek willen doen.
4. Samenwerkingen zoeken met internationale verenigingen en individuen.
5. Onderzoek over spirituele zorg en door spiritueel zorgverleners vertalen, publiceren en verspreiden.

Ruim 7 jaar later heeft ERICH in en door samenwerkingen met onderzoekers, spiritueel zorgverleners en onderzoeksinstituten heel wat onderzoek gestart, begeleid, gepubliceerd en verspreid. Tijdens elke ENHCC-consultatie krijgt ERICH een hoofdlesing om het gedane onderzoek voor te stellen. De casus ENHCC en ERICH lijkt het belang van onderzoek voor professionalisering te onderstrepen. Ik ga hier verder op in.

Het belang van onderzoek en onderzoeks-samenwerkingen

Meten is weten. Dat geldt ook voor spirituele zorg. En evenzeer geldt dat niet alles kan gemeten worden. Toch kozen ENHCC en ERICH voor de positie dat het beroep van spiritueel zorgverlener geïnformeerd dient te worden door resultaten van onderzoek – *a research informed profession*. Een eenvoudig voorbeeld kan deze positie uitleggen. ERICH heeft in zijn beginperiode heel wat onderzoek gedaan met de PROM Spiritual Care.⁶ Dat is een onderzoeksinstrument ontwikkeld door de Schotse NHS waarmee de patiënt de ontvangen spirituele zorg evalueert.⁷ Eén van de meest aangebrachte aspecten in de ondertussen meer dan 2000 keer afgenomen PROM spiritual care is dat patiënten waarderen dat ze met spiritueel zorgverleners kunnen delen wat er op dat moment op hun hart ligt (*sharing what is on my mind*). Dit resultaat van onderzoek geeft een impuls om de dagelijkse praktijk te veranderen (Snowden, 2018). In plaats van de algemene vraag te stellen 'hoe gaat het met je?' kan de spiritueel zorgverlener beter vragen 'wat houdt je bezig vandaag?'. Deze vraag beantwoordt immers beter wat patiënten het meest waarderen aan spirituele zorg. Onderzoek ligt aan

de basis van kennisontwikkeling en kennisdeling, wat fundamenteel is voor het proces van professionalisering. Het geeft bovendien ammunities voor pleitbezorging van spirituele zorg. Er zijn onvermijdelijk momenten dat spirituele zorg en de bijhorende mandaten moeten bevochten worden in een sector die regelmatig door rationalisering moet. We kunnen nu voldoende bewijzen dat acute situaties in gezondheid spirituele noden voortbrengen, dat religie en spiritualiteit deel uitmaken van hoe mensen omgaan met ziekte en gezondheid, dat de kwaliteit van leven hoger wordt als spirituele zorg gebeurt en dat spiritualiteit besluitvorming van patiënten beïnvloedt. Dat zijn belangrijke argumenten om te ijveren voor het behoud of de uitbreiding van professionals (spiritueel zorgverleners) in de zorg die hierin gespecialiseerd zijn.

Europese verbindingen zijn essentieel in onderzoek. Een interessant onderzoek dat gebeurd is in, bijvoorbeeld, Zwitserland, zou spirituele zorg hier kunnen onderbouwen en informeren. Het nodigt uit om dat onderzoek in de eigen context te herhalen en te zien of de onderzoeksresultaten ook hier gelden. Wat ik echter vooral in de context van ERICH heb ervaren is het belang van *bottom-up* onderzoek. De praktijk levert immers vragen op die onderzoek gericht en systematisch kan onderzoeken. Een dergelijke praktijkvraag legt binnen ERICH een ondertussen vertrouwd pad af:

1. We brengen spiritueel zorgverleners uit verschillende landen samen die ervaring hebben met de praktijk die de onderzoeksvraag in leven heeft geroepen.
2. Deze focusgroepen proberen de vragen te

beantwoorden of delen van antwoorden te formuleren vanuit hun expertise.

3. De antwoorden worden in kwalitatief en kwantitatief onderzoek getoetst, bevestigd, vervolledigd of aangepast.
4. De bevindingen vloeien terug naar de praktijk door publicaties, webinars, lezingen, etc.

Het is ERICH's ervaring dat deelnemen aan focusgroepen en andere vormen van onderzoek, spiritueel zorgverleners gevoelig maakt voor het belang van onderzoek, dat ze zich gezien en erkend weten in hun praktijkervaring en dat ze de resultaten verspreiden in hun beroepsgroep. Samenwerkingsverbanden kunnen de pleitbezorgersrol ook verstevigen. Wanneer er op Europees vlak een standpunt ingenomen wordt, versterkt dit de positie van nationale verenigingen of individuen en vermijdt het dat iedereen het warm water dient uit te vinden.

Suggesties voor het professionaliseringsproces van studentenpastoraat

Het continue proces van professionalisering zal binnen het studentenpastoraat een eigen weg moeten gaan. Toch is het goed om over de eigen muur te kijken en te zien hoe andere groepen, zoals zorgpastores, aan kennisontwikkeling en kennisdeling doen. Daarom enkele suggesties voor het proces van het studentenpastoraat in hogescholen en universiteiten.

Binnen de eigen universiteit of hogeschool

Gebaseerd op onderzoek in spirituele zorg door spiritueel zorgverleners, enkele suggesties voor het proces van professionalisering van studentenpastores binnen de eigen universiteit of hogeschool:

1. Professioneel zelfvertrouwen ontwikkelen op basis van kennisontwikkeling en reflectie. Dit houdt ook in om een duidelijk programma te hebben voor het pastoraat met doelen en criteria om deze te evalueren. Anderzijds wijst dit ook op degelijke vorming van de pastores en duidelijke omschrijvingen van en verwachtingen voor hun taken.
2. Continue netwerken met leidinggevendenden met de bedoeling om het pastoraat op de kaart te houden. Daarbij kunnen terugvallen op registratie en documentatie, op transparante financiële huishouding, duidelijke protocollen voor samenwerking en communicatie en haalbare planning.
3. Verbindingen zoeken met allerlei andere geledingen en instanties om tot zinvolle samenwerkingen te komen die het studentenpastoraat bevorderen. Het gaat om het opzetten van samenwerkingsverbanden met academische departementen, instanties, studentenvoorzieningen of werkgroepen en met diverse levensbeschouwelijke groepen binnen of buiten de instelling.
4. Innovatief en creatief te werk gaan binnen de zich steeds evoluerende context van universiteit en hogeschool en van de levensbeschouwelijke horizonten van studenten en personeel.
5. Cultureel en levensbeschouwelijk divers te werk gaan.
6. Studenten zoveel mogelijk medeverantwoordelijk maken voor het pastoraat door mentoring, opzetten van vorming tot opnemen van leiderschap en transparante verwachtingen naar engagement.
7. Zelf de grootste pleitbezorgers zijn voor de aandacht voor de spirituele dimensie van studenten en personeel. Daarbij hoort de

aandacht voor de kwaliteit van het geleerde pastoraat door open te staan voor feedback van allerlei stakeholders, door het kompas herhaaldelijk af te stemmen op de kernwaarden en oriëntaties van de mission statements van instelling en dienst en door activiteiten kritisch te evalueren.

Achter deze suggesties dient een duurzame visie op leiderschap te schuilen. Dit houdt in dat er duidelijke beslissingsprocessen in de eigen dienst dienen te zijn, dat de leiderschapsrollen en verantwoordelijkheden goed afgelijnd zijn en dat er mensen zijn – zowel uit het academische als levensbeschouwelijke milieu – die advies kunnen geven.

Op nationaal en/of Europees vlak

Het is belangrijk het studentenpastoraat te onderbouwen en te ontwikkelen vanuit bredere samenwerkingsverbanden. Enkele suggesties:

1. Het ontwikkelen van een deontologische code. De professionaliteit van studentenpastores verwijst naar integer handelen, correct communiceren, teamspeler zijn, verantwoordelijkheid opnemen en aansprakelijk zijn en ethisch handelen. De Beroepsvereniging voor Zorgpastores in Vlaanderen en de Vereniging van Geestelijk VerZorgers in Nederland hebben een deontologische code die alle leden dienen te onderschrijven. De gedragscode zet aan tot een professioneel omgaan met grenzen en bewaakt kwaliteit van zorg.
2. Het stimuleren van kennisdeling en -ontwikkeling binnen de context van een Europese vereniging die consultaties of studiedagen

organiseert. Dit impliceert het behoud van spiritualiteit en ruimte voor ontmoeting, maar ook een groei naar het ontwikkelen en presenteren van onderzoek en het professioneel delen van good practices.

3. Het ontwikkelen van een Europese onderzoeksagenda waarvoor samenwerkingsverbanden aan universiteiten en hogescholen gezocht kunnen worden.
4. Het ontwikkelen van competenties voor studentenpastores die in opleidingen kunnen geïntegreerd worden. Op basis hiervan kunnen functieprofielen, functioneringsgesprekken en vacatures zich ontplooien.
5. Het aansluiten bij of oprichten van beroepsverenigingen die de belangen van de beroepsuitoefenaars kunnen verdedigen of beschermen en tevens de beroepsinhoud kunnen promoten en integreren in grotere verbanden.

Het proces van professionalisering stopt niet voor zorgpastores, noch voor studentenpastores. De ontwikkelingen in de werkcontext en de samenleving nopen voortdurend om alert in dat proces te stappen en er zich in te engageren. Allicht zullen de wegen elkaar kruisen, inspireren of bestuiven. Ik wens het beide groepen van harte toe. <

Noten

- 1 De inspiratie voor deze omschrijving van professionalisering is te vinden op www.movisie.nl en <https://www.encyclo.nl/lokaal/11110>.
- 2 Het initiatief tot dit onderzoek werd genomen door de European Research Institute for Chaplains in HealthCare (ERICH) en uitgevoerd samen met Transforming Chaplaincy (USA) en Spiritual Health Australia.
- 3 Op internationaal vlak worden er verschillende benamingen gebruikt voor geestelijk verzorgers/spiritueel zorgverleners in de gezondheidszorg. De meest voorkomende is 'chaplain' en deze benaming wordt gebruikt in de twee Europese organisaties waarvan sprake in de titel: European Network of HealthCare Chaplaincy (ENHCC) en European Research Institute for Chaplains in HealthCare. Hoewel 'chaplain' een term is van christelijke origine (kapelaan), is deze in internationale context geëvolueerd tot een generieke benaming voor al wie professioneel aan spirituele zorg doet, vanuit elke levensbeschouwing. Zo heb je humanistische, moslim, joodse 'chaplains' naast allerlei christelijke 'chaplains'. Een andere benaming die vaak voorkomt zijn 'spiritual caregivers'.
- 4 <https://www.pastoralezorg.be/page/enhcc-information/>
- 5 <https://www.pastoralezorg.be/page/erich/>
- 6 PROM staat voor Patient Reported Outcome Measure, een instrument dat door verschillende disciplines wordt gebruikt om te toetsen hoe patiënten de zorg ervaren.
- 7 De NHS is de nationale gezondheidszorg in de UK.

Literatuur

- Baart, A. (2004). *Theorie van de presentie*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Rogers, C. (2003). *Client-centered Therapy*. 70th Anniversary Edition. Boston MA: Little Brown Book Group.
- Snowden, A., Lobb, E. A., Schmidt, S., Swing, A. M., Logan, P., Macfarlane, C. (2018). 'What's on your mind?' The only necessary question in spiritual care. *Journal for the Study of Spirituality*, 8(1), 19-33.
- Szilagyi, C., Vandenhoeck, A., Best, M.C., Desjardins, C.M., Drummond, D.A., Fitchett, G., Harrison, S., Haythorn, T., Holmes, C., Muthert, H., Nuzum, D., Verhoef, J.H.A., Willander, E. (2021). Chaplain Leadership During COVID-19: An International Expert Panel. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 76(1), 56-65.
- VandeCreek, L. & Lucas, A.M. (2001). *The Discipline for Pastoral Care Giving. Foundations for Outcome Oriented Chaplaincy*, 1st edition. Philadelphia PA: Haworth Press.
- Vandenhoeck, A., Desjardins, C., Holmes, C., Verhoef, J. (2021). 'The most effective experience was a flexible and creative attitude' - Reflections on Those Aspects of Spiritual Care that were Lost, Gained, or Deemed Ineffective during the Pandemic. *Journal of Pastoral Care and Counseling* (special Covid-19 issue), 17-23.

Onverbonden verbonden. Over studenten en de kerk

Een kwalitatief onderzoek naar de betrokkenheid van studenten in Groningen bij de kerk

Als studentenpastor namens de Nederlandse Gereformeerde Kerken in Groningen beschouw ik het onder andere als mijn taak om aan de studenten te vertellen over de kerk en het beleden geloof van de kerk. Ik beschouw het ook als mijn taak om de kerk te vertellen over het beleefde geloof van studenten, zoals ik dat tegenkom in mijn werk. Ik zie de mogelijkheid om in dit tijdschrift te schrijven dan ook in dat kader. Vorig jaar heb ik vijftien Groningse studenten geïnterviewd over hun band met de kerk. Dat wil ik graag delen.

In dit artikel wil ik focussen op een onderdeel van die interviews, aangezien ik in het kader van dit artikel niet op alle vragen van het interview kan ingaan. Ik wil mij focussen op het thema *verbondenheid*. De vraag die ik wil onderzoeken is of studenten zich verbonden voelen met de kerk en hoe ze die verbinding dan verwoorden?

Nadat ik eerst de geïnterviewde studenten introduceer, richt ik mij vanuit de interviews op het thema *verbondenheid*. Dit wil ik zetten in een groter kader van onderzoek van anderen. Omdat verbinding van twee kanten komt, wil ik in mijn reflectie ook de rol die de kerk zelf heeft bespreken.

Deelnemers en methode

Via de christelijke studentenverenigingen Ichthus en Navigators in Groningen ging ik op zoek naar participanten. Ik vroeg een lid van de genoemde verenigingen of die voor mij studenten wilde benaderen die geïnterviewd wilden worden. Mijn hoofdvraag was: hoe kunnen de kerken in Groningen de studenten helpen zin te geven aan hun leven? Om deze vraag te beantwoorden wilde ik eerst weten hoe studenten hun eigen verbinding met de kerk verwoorden. Over dit onderdeel wil ik in dit artikel schrijven.

Het bleek niet moeilijk te zijn om deelnemers te krijgen. Sneller dan ik had verwacht,

kreeg ik via mijn contactpersonen bij Ichthus en Navigators dertien namen binnen, 5 leden van Ichthus, 8 leden van Navigators (N.S.G.), van wie er twee net afgestudeerd waren. Omdat ik vijftien interviews wilde houden en nog twee plaatsen over had, heb ik ook zelf twee studenten van de gereformeerde studentenvereniging gevraagd (GSV). Ik vond dat ik ook de studentenvereniging die vanouds met mijn eigen denominatie (de Nederlandse Gereformeerde Kerken) is verbonden, erbij moest betrekken.

Ik heb hun gevraagd waar ze op het moment van het interview officieel kerkelijk ingeschreven waren. Van deze groep waren er vier lid van de Nederlandse Gereformeerde Kerken (NGK) onder wie een lid van een samenwerkingsgemeente met de Christelijk Gereformeerde Kerken (CGK). Van deze vier hadden er drie openbare geloofsbelijdenis gedaan, de vierde volgde op dat moment belijdeniscatechisatie. De drie deelnemers vanuit de Protestantse Kerk Nederland (PKN) – midden orthodox en Hervormd – hadden allen belijdenis gedaan. Verder waren van de deelnemers twee gedoopte leden van een Pinkstergemeente, twee gedoopte leden van een evangelische gemeente, twee gedoopte leden van een baptistengemeente, een belijdend lid van De Gereformeerde Kerken (DGK) en een lid van de Vergadering van gelovigen.

Alle deelnemers volgden een opleiding aan de Rijksuniversiteit Groningen of de Hanze Hogeschool Groningen of hadden die net afgerond. Hun opleidingen lopen uiteen van Human Geography and Planning tot Artificial Intelligence en van Theologie tot Econometrie. Drie van de geïnterviewden volgden een hbo-opleiding. Via mijn uitgetypte aantekeningen van de

interviews heb ik op thema's gezocht en zo heb ik de reacties van de studenten gerubriceerd en naast elkaar gelegd. Bij de uitwerking zal ik wat onpersoonlijk verwijzen naar de respondenten met een nummer. Zo kunnen antwoorden niet teruggevoerd worden op concrete personen.

De gevolgde werkwijze heeft een belangrijke beperking. Dit gaat over studenten die lid zijn van een christelijke studentenvereniging. De vraag hoe het zit met studenten die geen lid zijn van een (christelijke) studentenvereniging, blijft onbeantwoord.

Inhoudelijk verbonden?

Alle deelnemers zijn als tiener gedoopt, hebben openbare geloofsbelijdenis gedaan of volgen belijdeniscatechisatie. Ik heb hun gevraagd of zij zich ook inhoudelijk evangelisch, gereformeerd – of wat ook maar op hen van toepassing is – voelen. Denominaties zeggen deze studenten echter niet zo veel. Student 6: 'Ik voel me in eerste plaats christen, zit inhoudelijk over het algemeen op de lijn van de kerk'. Student 7: 'Denominatie hoort niet echt bij identiteit. Kerken zijn samen lichaam van Jezus'. Student 3: 'Ik sta wel achter de volwassendoop, maar dat maakt niet per se wat uit voor mijn kerkkeuze. De gemeenschap zelf is doorslaggevend'.

Een paar studenten geven aan dat zij niet altijd goed weten waar hun kerk inhoudelijk voor staat, maar ze zijn gewend aan de manier waarop het gaat en voelen zich er thuis. Onderwerpen waarover zij anders (denken te) denken dan de kerk waar zij lid van zijn, zijn leiderschap of ambt – als het gaat om de positie van de vrouw – en LGBTQ+.

De gereformeerde en protestantse studenten

geven over het algemeen aan zich inhoudelijk verbonden te voelen met hun kerk. De preek is voor hen belangrijk en ze waarderen de deskundigheid van voorgangers en de diepgang van preken. Over de doop wordt door de meesten geen principieel standpunt ingenomen. Er klinken ook nuances, zo zegt student 1: 'De basis is: Jezus is voor ons gestorven, Hij heeft ons gered. Maar bij andere geloofsgemeenschappen heb ik niet zoiets van "die doen het verkeerd"' en student 15 zegt: 'Zijn kinderdoop en vragen over het avondmaal nu belangrijke discussiepunten?' Een andere nuance die gemaakt wordt, heeft te maken met de manier waarop het geloof beleefd wordt, student 4: 'Het levende geloof mis ik nog wel eens bij de gereformeerde kerken. Dat vind ik wel bij evangelische kerken'. Student 9: 'Ik ga vaak naar VBG [Vrije Baptisten Gemeente] vanwege het gevoel. In de liturgie is meer blijdschap. Het is wat levendiger'.

Een andere nuance die gemaakt wordt, is dat men onderscheid maakt tussen 'de kern' of 'de basis' en 'randzaken'. Geluiden van irritatie zijn dan ook te horen als het gaat om de manier waarop er in hun ogen over randzaken (zoals vrouwen in het ambt) wordt gesproken en geschreven in bijvoorbeeld het plaatselijke kerkblad.

De kanttekeningen die geplaatst worden, kunnen niet alleen maar aan de kant geschoven worden als oppervlakkig of laks. Zo zit er wel degelijk een theologische opvatting achter de opmerking van student 7: 'Denominatie hoort niet echt bij identiteit. Kerken zijn samen het lichaam van Christus'.

De geïnterviewden die lid zijn van een evangelische of baptistengemeente geven aan wat minder goed te weten waar hun gemeenten

inhoudelijk voor staan. Liturgisch voelen ze zich in ieder geval wel thuis. Ook hier valt het accent op de concrete plaatselijke gemeente op. Twee geven aan principieel achter de doopleer te staan. De groep is veel te klein om hier conclusies uit te trekken.

Voorlopig concludeer ik dat, hoewel bijna alle deelnemers kerkleden in volle rechten zijn (wat wil zeggen dat ze openbare geloofsbelijdenis hebben afgelegd of de geloofsdoop hebben ontvangen), dit niet betekent dat er ook een diepe inhoudelijke verbondenheid met de kerk is.

Concurrerende geloofsgemeenschappen

De geïnterviewde studenten geven bijna allemaal aan dat als ze in het weekend bij hun ouders zijn, met hen meegaan naar de kerk. Ze geven ook aan dat zij, ook al zijn ze bijna elk weekend bij hun ouders, zich niet betrokken voelen bij hun kerkelijke gemeente. Voor vrijwel iedereen beperkt de betrokkenheid bij zijn of haar gemeente (bij hun ouders) zich tot het bezoeken van een kerkdienst op zondag en dat is voor een enkeling niet voldoende om zichzelf betrokken te noemen. Twee geven aan weinig in de kerk te komen. Een is al maanden niet in de kerk geweest en de ander gaat in het weekend niet vaak naar haar ouders en bezoekt af en toe eens een tienerdienst in de stad. Zes ondervraagden geven aan dat zij een taak hebben op zondag: ze spelen een muziek-instrument, zitten in het multimediateam of leiden de kindernevendienst. Vier van hen voelen zich wel betrokken bij een kerk, maar vinden hun betrokkenheid beperkt omdat ze niet deelnemen aan doordeweekse activiteiten, het beperkt zich tot de zondagen. Student 14 geeft aan dat zij bijna nooit in een kerkdienst komt

als ze zelf niet hoeft te spelen en dat als ze in Groningen is verschillende kerken bezoekt. Zij is daarin niet de enige. Zes ondervraagden geven aan niet of weinig betrokken te zijn. Twee van hen volgen belijdeniscatechisatie of een post-belijdeniscursus. De een in de thuisgemeente, de ander in Groningen. Niet iedereen is tevreden met deze niet-betrokkenheid.

Zoals al opgemerkt werd, zijn alle deelnemers lid van een christelijke studentenvereniging (geweest). Er wordt door deze verenigingen door de week heel wat georganiseerd aan Bijbelstudie en bijeenkomsten met een liturgische setting met veel aanbidding. Zelf heb ik als studentenpastor met enige regelmaat een rol in deze bijeenkomsten. Hier zit wel spanning. Er wordt, zo merk ik niet alleen bij deze interviews, enerzijds gesteld dat kerk en studentenvereniging elkaar aanvullen: de kerk is voor de zondag, de vereniging voor door de week. Anderzijds wordt gesteld dat kerk en christelijke studentenvereniging concurrenten zijn. Positief geformuleerd: de christelijke studentenvereniging is een belangrijke geloofsgemeenschap die structuur geeft aan het geloofsleven door de week. In de studententijd zitten zij tussen twee geloofsgemeenschappen in: de kerk en hun vereniging. Om dit te schetsen laat ik de studenten nu zelf weer aan het woord: Zeven studenten geven aan dat er een verband is tussen hun betrokkenheid bij de studentenvereniging en het niet-betrokken zijn bij de kerk. Vier zeggen heel nadrukkelijk dat de studentenvereniging hun kerk is. Student 4 beschouwt Ichthus als zijn gemeente, student 13 zegt: 'Eerst was N.S.G. mijn kerk, nu wil ik zelf een kerk opzoeken.' Niet iedereen is het eens met die uitspraak, maar acht personen geven wel aan dat het toch een soort van 'in plaats

van' is, alleen al gelet op de tijdsbesteding. In praktijk komt het er vaak op neer dat kerk en studentenvereniging een soort van concurrenten zijn: student 15 'Als ik geen lid was geweest van een studentenvereniging zou ik meer behoefte hebben gehad aan de kerk'; student 1: 'De studentenvereniging is een belangrijke geloofsgemeenschap. Ik heb nu geen behoefte aan meer contact met de kerk, maar er zijn ook christelijke studenten die geen lid zijn van een christelijke vereniging'; student 4: 'Lid zijn van een christelijke studentenvereniging maakt het soms lastig om je aan te sluiten bij een kerk, in verband met de tijdsinvestering'; student 10: 'Studentenverenigingen en de kerk zijn aanvullend, maar gelet op tijdsbesteding zijn het concurrenten.'; student 13: 'Door N.S.G. heb ik de aansluiting bij een kerk niet gemist, maar waarschijnlijk ga ik dat nu wel missen' – zij is net afgestudeerd. Student 3 zegt dat een christelijke studentenvereniging ook wel belemmerend kan werken om een stap naar de kerk te zetten, want de studentenvereniging is zijn kerk. 'De stap tussen studentenleven en kerkelijk leven is best heel groot'.

De gedachte dat de kerk na de studententijd in de plaats komt van de studentenvereniging leeft bij meerderen. Student 12 verwoordt expliciet wat de meesten wat minder duidelijk zeggen: 'Ik besteed nu best veel tijd en energie aan N.S.G., ik heb de intentie om dat later ook te doen in de kerk'. Zij ziet de studententijd in combinatie met een christelijke studentenvereniging als een tussenfase. Die tussenfase is 'wel OK, heel leuk zelfs!'

De wens om meer betrokken te zijn bij de kerk en de spanning die dat geeft wordt door student 2 benoemd. Zij ervaart kerk, werk en sociale leven als concurrenten. Er wordt aan

haar getrokken en ze heeft het gevoel dat ze aan alles mee moet doen en mee wil doen. Ze wil de kerk wel op nummer 1 zetten, maar werk en sociale leven trekken harder. Daar komen nog allerlei verwachtingen bij, bijvoorbeeld dat je voltijds moet werken. Ze is jong en heeft een sociaal leven. Haar vrienden en familie verwachten ook tijd en aandacht van haar.

Voorlopige conclusie 1

De betrokkenheid van de geïnterviewde studenten is nog het best te omschrijven als onverbonden verbonden. Als tiener gedoopt zijn of openbare geloofsbelijdenis hebben gedaan betekent niet persé een inhoudelijk verbinding met de kerk, het betekent ook niet dat er een sociale verbinding is. De studenten leven op twee plaatsen. Hun kerk behoort tot hun week-end-leven. De beleving van zowel kinder- als geloofsdoop is in de praktijk dus een andere dan de theologische betekenis. Ook openbare geloofsbelijdenis verschuift van betekenis. Verwachtingen op grond van officiële theologische en kerkrechtelijke uitgangspunten komen niet meer overeen met de beleving van het gedoopt zijn en belijdenis hebben gedaan. Er vinden verschuivingen plaatst die gevolgen hebben voor de kijk op en de beleving van de doop. Deze verschuivingen hebben gevolgen voor de ecclesiologie. Deze groep benaderen vanuit een normatief theologisch kader, dat als dichtgetimmerd ervaren wordt, werkt naar alle waarschijnlijkheid niet. Ze hebben openheid en gesprek nodig om tot eigen overtuigingen te komen.

De kerk wordt door studenten omschreven als geloofsgemeenschap. Ze ervaren de studentenvereniging ook als geloofsgemeenschap. Geloofsgemeenschap is in de beleving

van studenten een flexibeler begrip dan kerk. Het doet minder institutioneel aan.

De vraag dringt zich op (hier komt de beperking van dit onderzoek naar voren) of en hoe uitwonende studenten die geen lid zijn van een christelijke studentenvereniging verbonden zijn met een geloofsgemeenschap door de week. Onderzoek naar deze groep is noodzakelijk om het contact met hen en hun leefwereld niet te verliezen en om eventueel andere soorten geloofsgemeenschappen op het spoor te komen.

Reflectie

In haar studie *Changing Shape* vraagt Ruth Perrin aandacht voor wat zij '*emerging adulthood*' noemt. Dit is een fase tussen adolescentie en volwassenheid, die gekenmerkt wordt door de vele keuzemogelijkheden die op jongeren afkomen. Het is ook de fase waarin er veel persoonlijke vrijheid is en ruimte om dingen te onderzoeken. Dat deze fase onderscheiden wordt van de volwassenfase is enerzijds de beleving van emerging adults, aan de andere kant zijn daar ook andere criteria voor, zoals dat velen in deze fase bijvoorbeeld financieel afhankelijk zijn (Gerritsen, 2020:C, 4-5; Matz, 2023: 13). Perrin stelt dat de jongeren van nu meer tijd nodig hebben om te komen tot een volwassen leven dan hun ouders nodig hadden, omdat de huidige cultuur veel vaker botst met geloofsovertuigingen (Perrin, 2020: 5).

Perrins *Changing Shape* gaat over 'millennials', de generatie die tussen 1980 en 1996 is geboren. Ik zie bij de huidige generatie studenten nog steeds de fase van emerging adulthood. Jongeren moeten hun religieuze identiteit vormen in verschillende systemen waarin zij leven. Die systemen overlappen

elkaar enerzijds en anderzijds conflicteren die systemen ook met elkaar. Bij emerging adulthood komt mee dat er voortdurend 'onderhandeld' wordt tussen cultuur aan de ene kant en geloof aan de andere kant (Matz, 2023: 18). Hoewel duidelijkheid en zekerheid aantrekkelijk zijn, zullen niet alle jongeren die aangesloten zijn bij een behoudende kerk ook daadwerkelijk behoudende visies delen (Perrin, 2020: 144-145). Uit de interviews wordt dit punt bevestigd. Mijn ervaring is dat studenten op zoek zijn naar overtuigingen en tegelijk kan (al te veel) overtuiging ook bedreigend zijn.

Uitwonende studenten zijn in hun emerging adulthood niet altijd goed zichtbaar voor ouders en ook niet voor de kerk. Kennen de kerken hun eigen studenten wel voldoende? Hebben de kerken wel in de gaten welke 'onderhandelingen' de studenten voeren tussen de cultuur en hun geloof? Studenten denken daar zelf ook wel over na, zij geven – zo is mijn ervaring – zelf ook wel aan waar voor hen de uitdagingen liggen (zie ook Perrin, 2020: 235).

Deze jongeren hebben ook te dealen met allerlei verwachtingen op sociaal gebied. Perrin concludeert dat familie en vrienden belangrijke krachten zijn. 'Het onderhandelen tussen verschillende waardesystemen en verwachtingen is onderdeel van het proces om tot hun eigen overtuigingen en levensstijl te komen.' (Perrin, 2020: 78). Student 2 benoemde precies deze onderhandelingen en de spanning die dat oplevert. Studenten leven in meerdere systemen. Onder andere in die van hun studentenleven en die van het leven bij hun ouders. Velen in dit onderzoek geven aan bijna elk weekend naar hun ouders te gaan. Het is goed om gedrag in beide systemen met elkaar te vergelijken. Onderzoek in het Verenigd Koninkrijk wijst

uit dat veranderingen in gedrag indicatoren zijn van de 'veranderende status van het christelijk leven' (Guest et al., 2013: 36-40). We moeten voorkomen dat we conclusies trekken op grond van gedrag in het ene systeem, bijvoorbeeld kerkgang in het weekend bij ouders, terwijl er zich wel degelijk veranderingen voltrekken, die niet opvallen vanwege het gedrag in het andere systeem. Voor het oog kan het dus lijken alsof er niet zo veel verandert, maar dat kan ook slechts een geruststellende gedachte zijn, met als vader de wens dat kinderen in het spoor van ouders gaan.

Bij deze studenten is er behoefte aan een groter verhaal dat gaat over zin, betekenis en ethiek. Geloof gaat dus ook over meer dan je persoonlijke band met God. Kerk is dan ook geen doel op zichzelf, maar een manier om structuur en regelmaat aan je geloofsleven te geven.

Voorlopige conclusie 2: de rol van de kerk

Verbinding moet van twee kanten komen. De geïnterviewde studenten hebben laten zien dat zij kunnen reflecteren op hun eigen opvattingen. Ze kunnen de spanningen in hun geloofsleven aanwijzen. Wil de kerk echt naast hen gaan staan in hun fase van emerging adulthood, dan moet ze zelf ook reflecteren: geloof en cultuur overlappen elkaar en strijden met elkaar. Waar ontmoeten ze elkaar in de kerk en waar botsen ze?

Ik denk dat de kerk weer moet nadenken over haar eigen onderwijs en vorming. Het is immers haar taak om leerlingen te maken (vgl. Matteus 28,19). Welk theologisch coherent wereldbeeld – om met Perrin te spreken – wil zij overdragen op jongeren? Een van de belangrijke ontwikkelingsstaken van jongeren

is namelijk het ontwikkelen van een coherent wereldbeeld, dat kan helpen om zin en betekenis in het leven te ontdekken. Daarvoor is een theologisch coherent frame nodig, opdat het geloof niet alleen overleeft, maar ook kan groeien (Perrin, 2020: 50-53, 57, 90-91).

Volf en Croasmun doen een poging in hun *For the Life of the World*. Zij geven daarin bijvoorbeeld een mensvisie, waarin ze aandacht vragen voor normativiteit en ethische vorming (Volf en Croasmun, 2019: 19). Tim Keller vraagt in zijn *How to reach the West again?* ook aandacht voor een theologisch verhaal tegenover de culturele claims van vandaag. De mens is meer dan zijn persoonlijke keuzes en meer dan een historisch product (Keller, 2020: 14-16).

Mijn waarneming is dat kerken afwachtend zijn tegenover studenten en vaak alleen reageren als er vragen worden gesteld. Ik denk dat de kerken zich niet de vraag moeten stellen of zij een rol willen spelen in een belangrijke levensfase van hun studentleden, maar *hoe* zij dat willen doen. Als studentenpastor merk ik dat er bij studenten behoefte is om onderwezen te worden, ze komen naar catechisatie om iets te leren. Ik zie het als opdracht voor de catecheet om het beleden geloof naar aanleiding van de vragen die daarover gesteld worden, te verbinden met het beleefde geloof. Het gesprek op catechisatie is dan ook een belangrijk middel om jongeren te helpen om zich met Christus en met zijn kerk te verbinden.

Aanzetten tot een vervolg

Zoals al eerder vermeld, is dit onderzoek beperkt en ontbreekt de groep die geen lid is van een christelijke studentenvereniging. Om een goed beeld te krijgen van studenten is uitbrei-

ding van onderzoek naar deze groep studenten noodzakelijk.

Nader onderzoek naar verandering in het geloof van studenten ten opzichte van het beleden geloof van de kerk helpt om de verbinding met de studenten aan te gaan. Wat verandert er en welke factoren dragen bij aan die verandering. Wat is de aard van die verandering? Ik heb al aangegeven dat de betekenis van doop en openbare geloofsbelijdenis verschuift. Om te voorkomen dat het beleden geloof leeg wordt, moet steeds die verbinding met het beleefde geloof van onder andere studenten gelegd worden. Op dit punt is volgens mij nader onderzoek nodig. Hoe werkt dat, die wisselwerking tussen beleden en beleefd geloof?

Op het eerste gezicht zie ik mogelijkheden om die wisselwerking tussen beleden en beleefd geloof op het punt van de ecclesiologie onder de loop te nemen. In de gereformeerde dogmatiek wordt de kerk een middel tot heil genoemd. Studenten zeggen dat ze de kerk zien als een geloofsgemeenschap die structuur geeft aan het geloofsleven. Die structuur zeggen ze ook nodig te hebben. Zou dit niet een invalshoek zijn om weer eens naar de kerk als middel tot heil te kijken? Om beleving en belijden met elkaar in verbinding te brengen.

Kerkelijk onderwijs begint niet pas in de studententijd. Ik neem waar dat veel studenten niet altijd zo goed weten wie Jezus is, wat zonde is, wat de heilsfeiten zijn en dat Bijbelkennis gering is. Het is misschien ook weer tijd om naar het kerkelijk onderwijs in zijn geheel te kijken. Hoe zijn de kerken bezig om leerlingen te maken. Wat willen we doorgeven en op welke manier leren we jongeren om als christen naar kleinere en grotere dingen in het leven te kijken.

In mijn werk als studentenpastor zie ik jongeren zoeken naar overtuigingen. Tegelijk kan al te overtuigd/stellig zijn ook weer afschrikken. De uitdaging van de kerk is om overtuigingen vast te houden – haar roeping is leerlingen maken – zonder alles dicht te timmeren zodat er geen ruimte overblijft voor de wereld zoals die beleefd wordt. Er is ruimte nodig om weerklank te krijgen. Maar zonder geluid is er ook geen echo. <

Literatuur

- Gerritsen, H. (2020). *Student in de kerk en kerk met een hart voor studenten* (ongepubliceerde afstudeerscriptie Christelijke Hogeschool Ede).
- Guest, M. et al. (2013). *Christianity and the University Experience. Understanding Student Faith*. London: Bloomsbury.
- Keller, T. (2020). *How to Reach the West Again. Six essential Elements of a Missionary Encounter*. New York: Redeemer City to City.
- Matz, A. (2023). 'Je moet gewoon kiezen!' Een praktisch-theologisch onderzoek naar de espoused theology van oud-leden van christelijke studentenverenigingen (ongepubliceerde master-scriptie PThU, Groningen).
- Perrin, R.H. (2020). *Changing Shape. The Faith Lives of Millennials*. London: Scm Press.
- Volf, M., Croasmun, M. (2019). *For the Life of the World. Theology That Makes a Difference*. Grand Rapids: Brazos Press.

Queer-sensitieve zorg¹

Een ervaringsverslag van het protestantse universiteitspastoraat in Mainz

Veel twintig- en dertigjarige studenten zijn op zoek naar queer-vriendelijke plaatsen op de universiteit. In Mainz komt een flink aantal van hen naar de spreekuren van het Protestants Universitair Pastoraat (ESG) voor queer-sensitieve counseling. Sommigen worstelen met hun coming-out als homo, anderen hebben vragen over transgender en wat de Bijbel daarover zegt, of ze zijn op zoek naar een zegening voor paren van hetzelfde geslacht. In het jaar 2025 zouden we eigenlijk verder moeten staan in de omgang met homoseksuele mensen en zouden ze hun leven op een natuurlijke manier en zonder angst moeten kunnen leiden. In plaats daarvan ervaren ze hoe autocraten en dictators over de hele wereld rechten tegenhouden die al zijn verworven voor de queer gemeenschap en anti-queer verhalen promoten.² Rechts-populistische partijen en groeperingen winnen in heel Europa en de rest van de wereld aan kracht. Daarmee stijgt ook de afwijzing van migranten en minderheidsgroepen. Vaak voelen vooral jongeren zich tot deze Rechts-populistische partijen en groeperingen aangetrokken. Dit schrikt mensen uit minderheidsgroepen af.

In dit verslag schrijf ik over mijn ervaringen als openlijk lesbische en queer pastor en universiteitspastor. Het is een voorbeeld uit de praktijk in Mainz/Duitsland.

Verduidelijking van termen

Queer

Oorspronkelijk was de term *queer* in het Engels een denigrerende term voor LGBTQIA+- mensen en iedereen die 'anders' is in termen van hun seksualiteit of genderidentiteit. Queer

betekent zoiets als 'raar', 'pervers', 'vreemd', 'gek'. Sinds de jaren 1980 en 1990 hebben LGBTQIA+-mensen de term omgezet in een positieve bron voor zichzelf. In dit opzicht dient queer als zelfbeschrijving voor iedereen in de gemeenschap die zichzelf niet positioneert als cis³ en/of heteronormatief in termen van hun

seksuele en genderidentiteiten. Hier zijn ook strategische redenen voor om gezamenlijk te kunnen pleiten voor acceptatie en gelijkheid in de politiek, het maatschappelijk middenveld en religieuze gemeenschappen (Söderblom, 2024: 24 f.).

Queer-sensitief

Voor mij betekent queer-sensitief zijn dat ik gevoelig ben voor het feit dat queer-mensen leven en werken in de kerk en de samenleving en dat ze als beroepskracht of vrijwillig betrokken zijn bij alle gebieden van het openbare leven. Bovendien betekent queer-sensitief zijn dat je je realiseert dat queer en religieus geen tegenpolen zijn.

Queer-sensitief zijn betekent ook queer-mensen in kerken en religieuze gemeenschappen een gelijkwaardige stem geven en laten zien dat lesbiennes, homo's, biseksuelen, non-binair, transgenders en interseksuele mensen net als ieder ander deel uitmaken van Gods schepping en dat zij in al hun diversiteit en verscheidenheid naar Gods beeld zijn gemaakt. Voor mij gaat queer-sensitief werken hand in hand met de verplichting om tegelijkertijd diversiteit-sensitief te werken. Dit betekent dat mensen, ongeacht hun huidskleur, afkomst, religie en wereldbeeld, lichamelijke en geestelijke beperkingen, genderidentiteit of seksuele geaardheid, leven en werken op alle terreinen van het openbare leven en betrokken zijn bij betaald werk of vrijwilligerswerk.

Gevoelig zijn voor diversiteit betekent mensen in al hun diversiteit respecteren – precies zoals ze zijn – en hen accepteren als een gelijkwaardig deel van Gods goede schepping.

Diversiteitsgevoelig zijn betekent ervoor zorgen dat mensen voorbij de dualistische catego-

Josephine Haas, Anja Zimmermann

rieën van normaal en anders, juist en fout, goed en kwaad, blank en zwart, homo en hetero, cis en trans worden bekeken en dat theologie en kerkconcepten eindelijk afscheid nemen van de norm van middelbare leeftijd, middenklasse, man, heteroseksueel en blank.

Context

De kamers van de protestantse studentengemeenschap in Mainz liggen tegenover de universiteitscampus, op ongeveer vijf minuten afstand. Er zijn drie kantoren, drie evenementenruimtes, een moderne kerk en een bar. Er is een pastor, een adviseur voor internationale studenten, een secretaresse en een conciërge. Alleen de pastor heeft een fulltime baan. Het personeel en het budget worden betaald door de Evangelische Kirche in Hessen en Nassau (EKHN), een protestantse deelkerk van de Evangelische Kirche in Duitsland (EKD). We werken dus onafhankelijk van de universiteit, zowel financieel als inhoudelijk.

Het queer-vriendelijke werk van de protestantse studentengemeenschap is zichtbaar

aan de universiteit van Mainz. In de kerk en in alle werkruimtes hangen posters. In witte letters staat op een progressieve regenboogvlag: 'Queer-friendly ESG!'.

Een paar jaar geleden besloten studenten van de ESG Council (studentenkerkraad) in Mainz unaniem om overal zulke posters op te hangen. Waarom? Omdat velen van hen, ongeacht hun seksuele of genderidentiteit, homofobe en transvijandige opmerkingen en preken hebben meegemaakt in hun kerkgemeenschappen of andere gebedshuizen. Religieus gelegitimeerde discriminatie komt nog regelmatig voor. Zelfs in 2025 protesteren studenten hiertegen. Ze zijn solidair met homo's of zijn zelf homo. En ze laten zichtbaar en hoorbaar zien: het universiteitspastoraat in Mainz is een veilige plek! Iedereen wordt hier gerespecteerd. Theologiestudent Paul zegt namens de groep: 'Ieder mens is geschapen naar Gods beeld - ongeacht afkomst, huidskleur, genderidentiteit, lichamelijke en geestelijke beperking of seksuele geaardheid. Daar komen wij voor op!'⁴

Dit standpunt staat niet alleen op de posters en in de sociale media, maar ook in een misieverklaring die studenten hebben opgesteld. Hierin beloven studenten op te komen voor diversiteit en filantropie en zich te verzetten tegen alle vormen van discriminatie, haat en geweld. 'Want,' vervolgt Paul, 'Jezus van Nazareth beschermde ook de gemarginaliseerden en riep mensen op om respect en aandacht te tonen.'

Veel studenten komen daarom graag naar ESG en vinden het een gastvrije en veilige plek. Anderen komen echter niet naar ESG, juist omdat ze uit een charismatische en nogal conservatief-evangelische context komen. Zij

hebben vaak een andere houding ten opzichte van diversiteit en homoseksualiteit. Af en toe is het mogelijk om hierover controversiële discussies te voeren in paneldiscussies. Dit is vermoeiend voor alle partijen. Toch moeten de ontmoetingsruimtes voor iedereen open worden gehouden om de dialoog gaande te houden.

Queer-sensitieve counseling en regenboogdiensten in Mainz

Als studentenpastor en counselor ben ik verantwoordelijk voor de inhoud van het programma en voor de pastorale zorg en counseling aan de universiteit in Mainz. De studenten weten dat ik openlijk lesbisch en queer ben. Ze komen graag naar me toe voor counseling met hun vragen en problemen over anders-zijn en homoseksualiteit. Ze vertrouwen me. Door mijn eigen ervaringen met discriminatie kan ik me goed inleven en solidair zijn (Söderblom 2023; Söderblom, 2024). Maar queer-sensitieve counseling kan ook geboden worden door anderen die zelf geen homo zijn. Het belangrijkste is dat ze respectvol met queer-mensen omgaan en hen niet veroordelen.

Ik bied dit queer-sensitieve werk in Mainz niet alleen aan. Ik werk nauw samen met het katholieke universiteitspastoraat. Alle studentenpastors werken op een queer-vriendelijke en diversiteitgevoelige manier. Samen maken we deel uit van een netwerk van verschillende groepen in de queer-gemeenschap & bondgenoten. We plannen meerdere keren per jaar evenementen en regenboogdiensten voor IDAHOBITA (Internationale Dag tegen Homo-, Bi-, Tans-, Inter- en A-Gender-Phobia) (17 mei), Queer Pride (juni/juli), Coming Out Day (11 oktober) en T-DoR (Trans Day of Remembrance)

(20 november). We werken samen met joodse, islamitische, boeddhistische en atheïstische queer mensen en de 'Rainbow Refugees' en afhankelijk van de gelegenheid vormen we nieuwe allianties. Dit geeft ons een grote zichtbaarheid in de stedelijke samenleving en op de universiteit.

Drie principes zijn belangrijk voor ons:

1. queer en religieus gaan goed samen!
2. 'Faithspace must be safe space!' Een geloofsplek moet een veilige ruimte zijn.
3. 'Nothing about us without us!' Dit gaat over het principe dat queer issues besproken moeten worden *met* queer mensen en niet zonder hen, zoals lange tijd het geval was in veel kerken.

Queer-sensitieve regenboogkerkdiensten

Voltijdse medewerkers en studenten van de ESG in Mainz vierten regelmatig queer-sensitieve regenboogdiensten met veel samenwerkingspartners. Dergelijke diensten worden ook in andere steden in Duitsland gehouden. Wat bedoelen de deelnemers hiermee? Wat student Mia zegt: 'Queer-sensitieve regenboogdiensten zijn heel speciale diensten voor mij. Ze richten zich op de levens- en geloofservaringen van queer-mensen en eren de diversiteit van hun gender- en seksuele identiteiten. Ik ervaar een gastvrije en hartelijke sfeer in deze diensten. Er is bijvoorbeeld altijd een champagnereceptie voorafgaand aan de dienst. Daarna is het voor sommige mensen veel gemakkelijker om naar de kerk te gaan. Dit komt omdat velen in hun leven ambivalente ervaringen met kerk en geloof hebben gehad.'⁵

De regenboogkerkdiensten in Mainz zijn expliciet gericht op lesbiennes, homo's, biseksuelen, transgenders en interseksuelen, queer,

a-seksuele mensen (LGBTIQA+) en hun familieleden, vrienden en supporters.

Het doel is om een gemeenschap te creëren waarin iedereen zich welkom en geaccepteerd voelt. Regenboogdiensten stellen een duidelijk teken tegen alle vormen van misantropie en discriminatie en bevorderen een begrip van spiritualiteit en geloof dat mensen gelijk behandelt, ongeacht hun seksuele en genderidentiteit.

In een regenboogdienst wordt aandacht besteed aan gendergevoelig en machtskritisch taalgebruik dat zowel in het spreken over God als over mensen rekening houdt met diversiteit. Daartoe worden sekse-gebonden liturgieën en gebeden herschreven en worden liedteksten indien nodig geherformuleerd. Bijbelteksten worden gequeerd, dat wil zeggen ze worden gelezen vanuit een queer perspectief en gerelateerd aan queer levensomstandigheden (Söderblom, 2020: 11-72).

Holistische formats zoals leercirkels met interactieve, creatieve en symbolische elementen, bijbellezingen, meditaties, *slam poetry*-bijdragen en individuele zegeningen spelen een centrale rol in de regenboogdiensten. De thema's van de regenboogdiensten weerspiegelen de realiteit van het leven en de spirituele behoeften van queer-mensen en worden ingebracht door queer-mensen zelf. Het direct horen van queer-stemmen en verhalen van queer-mensen in plaats van praten over queer-mensen is onderdeel van het basisidee van de regenboogdiensten in Mainz.

Doelstellingen van de regenboogdiensten

- Plan en vier diensten van de queer-gemeenschap voor de queer-gemeenschap.
- Een respectvolle en gastvrije ruimte creëren

voor queer-mensen, hun families en supporters.

- Een spiritueel thuis bieden waar iedereen met waardigheid en respect wordt geaccepteerd en zich veilig voelt.
- Kerkdiensten aanbieden waarin zowel de liturgische taal als de inhoud en de vormen queer-sensitief en inclusief zijn.
- Gebruik diversiteit en toegankelijkheid in een aanbiddingstaal, bij Gods- en mensbeelden
- Fragmenten uit queer-levensverhalen vertellen in het licht van Bijbelse verhalen en Bijbelverhalen in verband brengen met queer-leefwerelden, zodat waardering gevoeld kan worden en er ruimtes van hoop kunnen ontstaan.
- Feministische, machtskritische en queer-theologische inhoud op een laagdrempelige en begrijpelijke manier aan de orde stellen in liturgieën en preken, bemiddelingen en uitspraken en deze relateren aan de alledaagse leefwereld van queermensen en hun achterban.
- Queer herlezingen van Bijbelverhalen presenteren en queer-vijandige en seksistische teksten (*Text of Terror*) deconstrueren en hermeneutisch categoriseren.
- Kritiek leveren op anti-queer- en anti-transkerkelijke doctrines en theologische verklaringen.
- Een bevrijdende, bemoedigende en homovriendelijke boodschap verkondigen

Casestudie: Leyla uit Syrië

We streven naar een diversiteit- en queer-sensitieve aanpak in alle diensten die het universiteitspastoraat aanbiedt. Uitdagingen van antiracisme, antisemitisme en vijandigheid tegenover moslims komen ook regelmatig aan bod in onze discussies.

Hier volgt een concrete casestudy:

Leyla⁶ is lesbisch, christen, van kleur en komt uit Syrië. In haar familie en gemeenschap in Syrië kan ze niet openlijk leven als lesbische vrouw. Homoseksualiteit wordt ook veroordeeld in christelijke kringen in Syrië en wordt gezien als ziek, zondig of tegen God.

In Duitsland woonde ze als asielzoekster voornamelijk met jonge mannelijke Syriërs en Afghanen in een opvangcentrum. Ze voelde zich er niet veilig. Ze is christen te midden van moslims, vrouw te midden van mannen, queer te midden van heteromannen en als ongetrouwde vrouw wordt ze door sommige mannen als speelbal beschouwd. Niet alleen tijdens haar vlucht, maar ook in Duitsland heeft ze te maken gehad met aanrandingen en seksueel geweld. Haar partner in Syrië is inmiddels uitgehuwelijkt. Haar ouders hebben haar onder druk gezet om de familie niet te schande te maken.

In Duitsland wordt Leyla als Syrische die nauwelijks Duits spreekt en als persoon van kleur en vluchteling in openbare ruimtes met scepsis bekeken en onderworpen aan verbale en fysieke aanvallen. Ze voelt zich alleen veilig bij de *Rainbow Refugees* in Mainz, in een queerbar en bij mij in de counseling sessie. Haar kansen om asiel te krijgen zijn sterk vermindert door de nieuwe federale regering. Het *Rainbow Refugees*-netwerk stuurde haar naar mij voor counseling omdat ze op zoek was naar christelijke steun.

Het voorbeeld van Leyla laat zien hoe verschillende vormen van discriminatie intersectioneel op elkaar inwerken: misogynie, queerofobie, racisme, verdediging van het christendom als minderheidsgodsdienst in Syrië, vijandigheid

tegenover vluchtelingen in Duitsland. Het is een complex web van geweld en discriminatie dat niet alleen Leyla in Duitsland onderdrukt en beschadigt. Diversiteitsgevoelige pastorale zorg en counseling kan dit gewelddadig web niet vernietigen. Maar ze zijn zich er wel van bewust en proberen het zichtbaar en voelbaar tegen te gaan, namelijk door gastvrijheid, respect, menselijkheid en waardering voor de persoon ongeacht afkomst, huidskleur, genderidentiteit, fysieke en mentale beperkingen, religieuze overtuiging en seksuele geaardheid. Ik bied Leyla een redelijk veilige ruimte om te praten. Ik luister, stel vragen, reageer op wat ze zegt, ben stil als er niets meer te zeggen valt en begeleid haar een stukje op haar weg. Leyla en vele anderen vinden dit niet vanzelfsprekend en het betekent veel voor haar.

Conclusie

Ik sluit af met vijf punten die volgens mij centraal staan in queer en diversiteit-sensitieve pastorale zorg.

1. Pastorale kwaliteiten

De kwaliteiten van de studentenpastor zijn van belang voor de ontwikkeling van queer- en diversiteitssensitieve pastorale zorg. Als deze studentenpastor empathisch is en openstaat voor kwesties met betrekking tot migratie/vluchteling, huidskleur, genderidentiteit, seksuele geaardheid en handicap, dan zal dit weerspiegeld worden in hun houding en handelingen.

Respect, waardering en begrip voor de speciale uitdagingen van mensen uit minderheidsgroepen maken het mogelijk om een diversiteitsvriendelijke sfeer te creëren. Op deze manier kan een vertrouwelijke ontmoetingsruimte worden geboden waarin lijden, pijn

en conflictueuze ervaringen net zo welkom zijn als levensvreugde, hoop en dromen. Met behulp van vertrouwelijkheid en gastvrijheid wordt een 'veiliger ruimte' gecreëerd. Helaas is het nooit helemaal veilig – dat kan niemand garanderen.

Diversiteitsvriendelijke studentenpastores kunnen zelf afkomstig zijn uit minderheidsgroepen of uit de meerderheidssamenleving en even professionele pastorale ondersteuning bieden. Alle pastorale zorg moet immers gevoelig zijn voor diversiteit

Dit betekent dat studentenpastores er altijd vanuit moeten gaan dat mensen die pastorale zorg zoeken van kleur kunnen zijn, homo's, vluchtelingen, van een andere afkomst, een andere religieuze overtuiging hebben of leven met een handicap of vragen, zorgen of uitdagingen met zich meebrengen.

Een professionele houding die de hulpvrager onvoorwaardelijk erkent voor wie hij is, is cruciaal. Het gaat dus om het bewaren van een balans tussen nabijheid en afstand, empathie en rolreflectie, begrip en onderzoekend vragen en je aanpassen aan de zorgen van de ander. Counselors moeten zich bewust zijn van en nadenken over hun eigen vooroordelen en reserves ten opzichte van minderheidsgroepen. En ze moeten zich ervan bewust zijn dat persoonlijke pijn en triggerpoints, overdracht en projecties hun counselingwerk kunnen beïnvloeden. Bovendien erkennen queer en diversiteitsgevoelige studentenpastores dat mensen uit minderheidsgroepen een verhoogd risico lopen op minderheidsstress als gevolg van uitsluiting en andere ervaringen van discriminatie (Meyer, 1995). Minderheidsstress is chronische stress die zich fysiek, mentaal en emotioneel manifesteert en vaak veroorzaakt

wordt door ernstige traumatisering zoals geweldservaringen.

Diversiteitsgevoelige studentenpastores zijn zich ervan bewust dat mensen uit minderheids-groepen, homoseksuele mensen en mensen met een lichamelijke en/of geestelijke beperking vaak marginalisatie en devaluatie hebben ervaren, vooral in een kerkelijke omgeving, en daarom argwanend reageren op christelijke kerkdiensten. Ze begrijpen dat stress bij minderheden hen vatbaarder maakt voor middelen-misbruik, zelfhaat en/of auto-agressief gedrag. Diversiteitssensitief pastoraat betekent in dit opzicht dat pastorale zorgverleners informatie verwerven over deze onderwerpen en er zich op een persoonlijke en gefundeerde manier tegenover verhouden.

2. Verhalen vertellen

Mijn ervaring is dat het belangrijk is dat mensen met een hulpvraag kleinere of grotere fragmenten uit hun levensverhaal kunnen vertellen. Zo kunnen ze hun persoonlijke kijk op hun leven uitdrukken. Ze ervaren dat er naar hen geluisterd wordt en dat hun visie niet gedevalueerd wordt. Het werken met levensverhalen is een centrale bouwsteen in counselingssessies. Want elk levensverhaal is uniek, onmiskenbaar en creëert identiteit.

Mensen uit minderheidsgroepen ervaren echter vaak precies het tegenovergestelde. Als ze over hun ervaringen en ambities praten, ervaren ze vaak afweer, onbegrip of vervreemding. Anderen reageren onzeker of agressief. Dit voorkomt dat mensen begrip en medeleven ervaren wanneer ze iets persoonlijks over zichzelf delen. Het gevolg is dat vooral queer-mensen niets meer over zichzelf vertellen of onderling publieke en geheime codes

gebruiken en/of een dubbelleven leiden, zoals Leyla uit Syrië. Wanneer queer en diversiteitssensitieve hulpverleners met interesse en mededogen luisteren terwijl queer-mensen en andere minderheden over hun leven praten, kan er vertrouwen groeien. Bijbelse verhalen, psalmwoorden, een gebed of zegening kunnen dan ook worden aangeboden als reactie op levensverhalen – maar nooit opgelegd.

3. Wederkerige relaties

Relaties zijn een fundamentele dimensie van het leven. Mensen zijn ervan afhankelijk. Veel mensen uit minderheidsgroepen hebben echter in de loop van hun leven meegemaakt dat relaties werden verbroken als ze bijvoorbeeld uit de kast kwamen als queer, vluchteling, moslim, joods, gehandicapt of iets anders. In dit opzicht is het een centrale pastorale taak om respectvol en gelijkwaardig met relaties om te gaan. Maar queer en diversiteitssensitief pastoraat erkent ook dat niet elk pastoraal gesprek succesvol is. Misverstanden, sfeerverstoreningen, onduidelijke afspraken, inhoudelijke, culturele, taalkundige of zelfs non-verbale factoren kunnen een hulpverleningsrelatie blokkeren of onderbreken. Zelfs een diversiteitgevoelige houding kan dit niet altijd voorkomen. Falen en mislukte gesprekken maken daarom deel uit van de dagelijkse counseling. Studentenpastores moeten dit verdragen en ermee blijven werken. Ze leven zelf in de hoop dat wat ze doen en laten versterkend en helpend is. Garanties zijn er niet. Het effect van pastorale zorg is niet controleerbaar. Het wordt vol vertrouwen overgelaten aan de kracht van de Heilige Geest.

4. School voor zelfrespect en sociaal-politieke actie

Queer and diversiteitssensitieve pastorale begeleiding kan gezien worden als een taal-school voor bevrijdende beelden, symbolen en woorden. Het helpt ervoor te zorgen dat ervaringen verteld kunnen worden zonder angst en schaamte en dat gevoelens zoals pijn, verdriet of wanhoop getoond mogen worden in een veilige resonantieruimte. Mededogen (compassie) en solidariteit van de begeleider zijn hierbij belangrijk. Ze vereisen mededogen in plaats van het creëren van asymmetrieën of objectivering door medelijden.

Queer en diversiteitssensitieve pastorale zorg verbindt ook pijnlijke levenservaringen met sociaal-politieke ontwikkelingen en structurele uitdagingen. Hierdoor worden persoonlijke ervaringen van lijden in een bredere context geplaatst en niet langer beoordeeld als een persoonlijk falen. In die zin helpt diversiteitgevoelig pastoraat om discriminerende houdingen, waarden, normen en attributies te herkennen en te analyseren. Dit helpt mensen om woorden te vinden voor hun persoonlijke situatie en erover na te denken in de context van sociaal-politieke omstandigheden. Dit stelt hen in staat en sterkt hen om hun alledaagse ervaringen te herkennen, niet als persoonlijke mislukkingen, maar als voorbeelden van racisme, antisemitisme, queerofobie of op groepen gebaseerde misantropie. In dit opzicht is queer en diversiteitgevoelig pastoraat ook profetisch en partijdig pastoraat. Het doel is om een einde te maken aan onrecht en discriminatie en om een sociaal-politieke transformatie mogelijk te maken die rechtvaardigheid en gelijkheid voor iedereen garandeert.

5. Gastvrije en inclusieve plaatsen

Waarnemen, luisteren en niet oordelen zijn sleutelcompetenties, niet alleen voor pastorale werkers, maar voor gastvrije en inclusieve plaatsen in het algemeen. Mensen en zaken worden niet in hokjes geplaatst. In plaats daarvan worden bijzondere en verrassende dingen aangemoedigd met nieuwsgierige en open zintuigen. En mensen ervaren dat geloof en twijfel, diversiteit en streven naar gelijkheid niet tegenstrijdig zijn. Integendeel, ze horen bij elkaar. Nieuwe wegen kunnen worden uitgeprobeerd. Er is ruimte voor creativiteit en experiment. Op deze manier worden mensen gezien als subjecten en experts van hun levensverhaal en niet alleen als objecten van therapie en maatschappelijk werk. Dit is een beslissende verandering van perspectief.

Ik ben ervan overtuigd dat de omgang met diversiteit en met mensen uit minderheidsgroepen een lakmoesproef is voor de vraag hoe religieuze gemeenschappen omgaan met mensen die om wat voor reden dan ook anders zijn. De belangrijkste ervaring is deze: Wanneer mensen binnen en buiten religieuze plaatsen als gelijken samenkomen en elkaar respecteren, hebben ze samen plezier en leren ze van elkaar. Ze lachen en huilen, praten en luisteren, bidden en klagen, prijzen, rouwen en vieren. Ze vormen verhalengemeenschappen en delen de hoop op verandering. En ze ervaren: Je bent niet alleen. <

Literatuur

- Meyer, I.H. (1995). Minority Stress and Mental Health in Gay Men. *Journal of Health and Social Behaviour*, (36), 38-56.
- Söderblom, K. (2020). *Queer theologische notities*. Nieuwegein.
- Söderblom, K. (2023). *Queersensible Seelsorge*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Söderblom, K. (2024). *Queer Affirming Pastoral Care*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Noten

- 1 Dit artikel werd vertaald uit het Duits door Anne Gessler.
- 2 Vgl. bijv. David Ehl (1 april 2025): Trump's campagne tegen diversiteit en inclusie, Deutsche Welle Online: <https://www.dw.com/de/usa-trump-gegen-vielfalt-und-inklusion-transper-sonen-lgbtq-dei-v2/a-72108605> (geraadpleegd op 16 mei 2025).
- 3 De term 'cis', afkorting van 'cisgender' of 'cisgender', verwijst naar alle mensen die zich identificeren met het geslacht dat hen bij de geboorte werd toegewezen. Cis-normatief betekent de norm om cisgender te zijn.
- 4 Cf. notulen van gesprek met Paul van 8 april 2025, die ik in mijn bezit heb.
- 5 Cf. notulen van gesprek met Mia op 4 april 2025, die ik in mijn bezit heb.
- 6 Leyla is een pseudoniem.

Luisteren

*Een wijze zoon luistert naar de lessen van zijn vader,
een spotter sluit zijn oren voor berispingen.*

(Spreuken 13:1)

Het onderwerp van dit nummer deed me denken aan mijn eigen studietijd en onze studentenpastor. We hadden de luxe dat hij met enige regelmaat bij ons op bezoek kwam. Dat waren bijzondere momenten. Hij was namelijk iemand die kon luisteren. Heel goed kon luisteren. En je zo tevoorschijn liet komen. Dan zat hij in mijn studentenkamer op een rookstoel, zoals je op deze foto ook ziet. Als hij dan iets hoorde dat hem raakte, sprong hij op en kwam even los van de stoel. Alsof hij heel even vloog, om daarna weer te landen op aarde met een vraag, opmerking, troostvol of bemoedigend woord. Na afloop stond de stoel altijd op een andere plek, dan bij het begin van het gesprek. En steevast de verontschuldiging aan het eind van een gesprek; 'Ach sorry, ik ben zelf weer veel te lang aan het woord geweest.'

Als ik terugdenk aan deze gesprekken, moet ik denken aan een citaat dat ik ooit las in het werk van pater Frans van der Lugt ('de pater van Homs'). Hij schrijft ergens: 'De luisteraar heeft twee naakte oren, hetgeen betekent dat hij naakt is, ofwel niets bezit terwijl hij luistert. Hij luistert naar ieder woord dat uit de mond van de ander komt alsof het een nieuw woord is waar hij voor de eerste keer naar luistert. Er is in zijn luisteren niets vooringenomens en hij denkt niet dat hij niets van de ander zal horen dat hij van tevoren al van hem wist, want zijn luisteren is gratis. In feite wil hij niets van de ander; hij wil alleen de ander met diens spreken.'

Ergens was die studentenpastor in die periode een soort geestelijk vader voor mij. Wat dat betreft was het voor mij ook wel duidelijk wie ik op de foto moest zetten, toen de studentenpastor van weleer aangaf dat hij de kracht en energie niet meer had om mij te ontvangen. Op de foto zie je mijn vader. Ook al zo'n luisteraar met veel levenswijsheid. Een ware pastor en luisteraar. <

Promotor(es)

prof.dr. S.C.C.M. Teunissen

prof.dr. C. Leget

Co-promotor(es)

dr. E. de Graaf

Meer informatie:

<https://researchinformation.umcutrecht.nl/en/publications/when-you-get-what-you-want-but-not-what-you-need-understanding-va>

Dr. Tom Lormans MA MSc is historicus, geestelijk verzorger en klinisch epidemioloog. Hij is als geestelijk verzorger werkzaam bij Zinzia Zorggroep. Op 2 juni 2025 promoveerde Tom Lormans in het UMC Utrecht | tom.lormans@zinzia.nl

Wat we willen is niet altijd wat we nodig hebben

Over het verstaan van de sociale en spirituele dimensies van behoeften in de palliatieve zorg

Over het verstaan van de sociale en spirituele dimensies van behoeften in de palliatieve zorg "When you get what you want, but not what you need". Deze zin uit het nummer Fix You van Coldplay is niet zomaar een poëtische titel. Het is een spanningsveld binnen de Nederlandse palliatieve zorg en het uitgangspunt voor het proefschrift van Tom Lormans. Zijn promotieonderzoek aan het UMC Utrecht laat zien dat het Utrecht Symptoom Dagboek – 4 Dimensioneel (USD-4D) een valide en geschikt instrument voor patiënten is om aan te kunnen geven hoe het met hen gaat en wat ze nodig hebben binnen de vier dimensies van palliatieve zorg: fysiek, psychisch, sociaal en spiritueel. Gebruik van het USD-4D verbetert de communicatie tussen patiënten en zorgverleners en maakt de zorg persoonlijker en betekenisvoller.

Het probleem: wat leeft blijft vaak onzichtbaar

Van de mensen die in 2023 in Nederland kwamen te overlijden, overleed ruim twee derde aan een voorzienbaar sterfbed. Palliatieve zorg ondersteunt deze mensen en mensen met een ongeneeslijke ziekte of kwetsbaarheid door middel van multidimensionale aandacht voor de fysieke, psychische, sociale en spirituele dimensies van symptomen en behoeften. Toch blijft palliatieve zorg in de praktijk vaak

beperkt tot lichamelijke en medische ondersteuning. De sociale en spirituele dimensies worden zelden systematisch bevraagd, laat staan dat we ze daadwerkelijk verstaan of erkennen. Het gevolg: wezenlijke zorgen blijven onder de oppervlakte.

Een treffend voorbeeld: een patiënt die herhaaldelijk informeerde naar de bezoektijden van het ziekenhuis, bleek uiteindelijk te willen zeggen dat hij eigenlijk géén bezoek meer wilde om meer tot zichzelf te komen, maar zich daarover schaamde. Zijn diepere behoefte bleef lange tijd onuitgesproken.

Het antwoord: het USD-4D als instrument én uitnodiging

Om de onderbelichte dimensies van en behoeftes binnen palliatieve zorg beter bespreekbaar te maken, werd het bestaande Utrecht Symptoom Dagboek (USD) uitgebreid met vijf vragen gebaseerd op het Diamant Model. Zo ontstond het USD-4D: een multidimensionaal meetinstrument dat naast de lichamelijke en psychische ook de sociale en spirituele dimensies bevraagt.

De nieuwe stellingen zijn uitnodigend en laagdrempelig geformuleerd:

- Ik kom toe aan mezelf
- Ik kan wat mij overkomt dragen
- Ik kan degenen die mij dierbaar zijn loslaten
- Ik voel mij in balans over mijn leven
- De gedachte aan het einde geeft mij rust

Deze vragen helpen niet alleen om symptomen en behoeftes in kaart te brengen, maar nodigen vooral ook uit tot dialoog over op dat moment belangrijke thema's. Ze bieden patiënten en zorgverleners taal om een binnenwereld te delen, ook als ze dat eerder niet durfden of konden.

Een socio-spirituele benadering

Een belangrijk onderdeel van het proefschrift is het voorstel voor een socio-spirituele benadering. Uit het systematisch literatuuronderzoek blijkt dat de sociale en spirituele dimensies van behoeften in de praktijk linguïstisch nauwelijks van elkaar te scheiden zijn. Thema's als autonomie, verbondenheid, loslaten en vertrouwen keren steeds terug en krijgen zowel een sociale als een spirituele invulling, afhankelijk van de context. Bovendien, patiënten zelf onderscheiden de sociale en spirituele dimensies zelf nooit, zij hebben simpelweg behoeftes.

In plaats van deze dimensies te scheiden, zoals vaak gebeurt in onderwijs, zorg en onderzoek, stellen we daarom voor om ze te benaderen als verweven lagen van betekenis. In dialoog kan vervolgens worden verkend waar voor de patiënt de nadruk ligt.

Validatie: werkt het ook echt?

In meerdere studies werd de validiteit en bruikbaarheid van de vijf socio-spirituele items onderzocht. Zowel patiënten als zorgverleners beoordeelden de vragen als begrijpelijk, relevant en volledig. De conclusie is duidelijk: het USD-4D is een valide meetinstrument en ondersteunt het gesprek over wat mensen werkelijk bezighoudt in de palliatieve fase van hun ziekte.

Tegelijkertijd blijkt dat het instrument nooit een vervanging mag zijn voor het gesprek zelf. Daarom wordt met klem benadrukt dat het USD-4D géén checklist is, maar een uitnodiging: een opening om het innerlijke wezen van patiënten te verkennen, niet om die te vullen. Dat vraagt om aanwezigheid, zorgvuldigheid en relationele gevoeligheid.

Praktische inzichten: wat hebben patiënten en zorgverleners nodig?

Een van de sterke kanten van het onderzoek is dat het USD-4D niet alleen theoretisch, maar ook in de praktijk werd onderzocht. Door middel van interviews, vragenlijsten en focusgroepen met patiënten en zorgprofessionals komt een rijk palet aan ervaringen naar voren. Daaruit volgden waardevolle inzichten die verder reiken dan het instrument zelf.

Voor patiënten: ruimte, erkenning en veiligheid

Veel patiënten ervaren het USD-4D als behulpzaam. De vragen zetten aan tot reflectie en bieden woorden aan iets wat eerder ongrijpbaar bleef.

De manier waarop het instrument wordt aangeboden is belangrijk. Als het ervaren wordt als verplicht of als bureaucratisch formulier, dan haken mensen af. Kwetsbare thema's laten zich niet afdwingen. Wat patiënten nodig hebben is een setting waarin ze zich uitgenodigd, veilig en erkend voelen. Dan kunnen ze vanuit zichzelf besluiten of ze het instrument willen gebruiken of niet.

Voor zorgverleners: helderheid, training en afstemming

Zorgprofessionals waarderen het USD-4D omdat het iets zichtbaar maakt wat eerder onbesproken bleef; het verbetert de palliatieve zorg. Het helpt om gevoelens rond bijvoorbeeld loslaten, autonomie of spirituele onrust bespreekbaar te maken.

Tegelijk worstelen veel professionals met de toepassing. Ze hebben vragen als:

- Wanneer gebruik je het instrument?
- Bij wie, en op welk moment in het ziekteproces?

- Wie is verantwoordelijk voor opvolging van socio-spirituele signalen?
- Hoe bespreek je een score zonder de ervaring te reduceren tot een getal?

Wat ze nodig hebben is training, gezamenlijke reflectie en een teamcultuur waarin multidimensionale zorg een gedeelde verantwoordelijkheid is. Want hoewel niemand alles hoeft te kunnen, moeten we allemaal iets kunnen bijdragen aan het verstaan van wat er werkelijk toe doet.

Daarnaast speelt tijdsdruk een grote rol. In de hectiek van de zorg dreigt het gesprek over de sociale en spirituele dimensies naar de achtergrond te verdwijnen. Dan verwordt het USD-4D tot een formulier zonder verdieping. Juist daarom is het van belang dat zorgorganisaties ruimte maken, letterlijk en figuurlijk, voor ontmoeting, reflectie en menselijkheid. Implementatie: randvoorwaarden voor betekenisvol gebruik

Voor een succesvolle toepassing van het USD-4D benoemen we vier essentiële voorwaarden:

1. Inbedding in de zorgstructuur: het USD-4D moet passen in bestaande processen, zoals zorggesprekken en multidisciplinaire overleggen.
2. Opleiding van zorgprofessionals: niet alleen in het gebruik van het instrument, maar ook in gespreksvoering rond zingeving en existentiële thema's.
3. Cultuurverandering: van klachtgericht naar mensgericht, van oplossen naar vragen durven stellen, van haast naar presentie.
4. Opvang en nazorg: er moet iemand zijn (bijvoorbeeld een maatschappelijk werker of geestelijk verzorger) die het gesprek kan voortzetten als er iets openbreekt dat een

andere professional niet kan of durft te bespreken.

Toekomst: naar echt vierdimensioneel kijken

Het USD-4D is dus geen einddoel, maar een ingang tot menswaardige zorg. Lormans' onderzoek laat zien dat het een bredere verandering vereist: een overgang naar een vierdimensionale blik op zorg.

Dat betekent dat we de lichamelijke, psychische, sociale en spirituele dimensies niet los van elkaar benaderen, maar als lagen van betekenis die voortdurend met elkaar in wisselwerking staan. Iets waarvan vaak gezegd wordt dat we dit al doen, maar de praktijk telkens weer weerbarstiger blijkt te zijn. Een gebrek aan eetlust kan zowel een lichamelijk symptoom zijn als een teken van verlies van levenszin. Als we alleen het fysieke behandelen, missen we de kern van de ervaring.

Vierdimensionaal kijken betekent dat we de mens centraal stellen in zijn context. Het betekent dat we ruimte maken voor vragen die niet direct uitgesproken worden en luisteren naar de waarden die onder klachten en wensen liggen. Het USD-4D kan ons helpen dat gesprek te openen.

Vierdimensionaal werken vraagt om scholing, samenwerking en het structureel betrekken van alle experts in de zorgpraktijk. Zo bouwen we aan een zorgcultuur waarin vierdimensionale aandacht geen luxe is, maar een vanzelfsprekendheid.

Slotbeschouwing: luisteren voorbij de vraag

Wat dit proefschrift bijzonder maakt, is de combinatie van klinische bruikbaarheid en existentiële diepgang. Het laat zien dat goede palliatieve zorg niet alleen gaat over wat

mensen willen, maar vooral over wat ze nodig hebben. En dat begint met luisteren, niet alleen naar de vraag, maar naar de mens daarachter. We moeten kritisch blijven op het risico dat de sociale en spirituele dimensies geïnstrumentaliseerd worden. De kracht van het USD-4D ligt niet in de scores, maar in wat ze oproepen. Het echte werk begint pas wanneer we de cijfers loslaten en het gesprek aangaan.

Tegelijk moeten we de meerwaarde erkennen van meetinstrumenten. Ze maken zichtbaar wat anders onzichtbaar blijft en ze bieden zorgverleners taal om het gesprek te openen. Goed ingezet, draag het USD-4D bij aan zorg die echt afgestemd is op de mens. <

In het volgende nummer:

Ontvankelijkheid

Over de betekenis van receptiviteit voor de praktische theologie

Themaredactie: Maarten Kater, Bram de Muynck, Fianne de With

Het gaat in de praktische theologie om het ontvangen van stemmen uit de praktijk. Daarvoor is een ontvankelijke houding vereist. Te denken is aan het 'priesterlijk luisteren' (Osmer) of het beluisteren van de vier stemmen en het gesprek daartussen (à la Cameron e.a.). Receptiviteit betekent dat je open staat voor verrassingen, verwondering en verbijstering. Het 'liever langer luisteren' is meer dan een zaak van onze oren, het is waarnemen met al onze zintuigen. Zo kan een onttoverde wereld weer glans krijgen vanwege de 'praxis van God' (Immink).

Willen we stem geven aan de Stem van God, God ter sprake brengen in de overtuiging dat Hij de Sprekende is, dan dienen eerst alle stemmen te zwijgen voordat we gaan spreken. Aan de orde komt in dit verband het belang van receptiviteit in het proces van de preekvoorbereiding. Daarnaast laten we stemmen aan het woord vanuit diverse praktijken (met name pedagogische/agogische praktijken) en geven we aandacht aan de kunst van het luisteren (interview). Ook worden enkele portretten getoond waarin receptiviteit gestalte gekregen heeft. Receptiviteit, luisteren als een actieve passiviteit is theologisch te duiden. <

Handelingen levert een waardevolle bijdrage aan het professionele handelen van pastores, geestelijk verzorgers en andere betrokken academici, die de reflectie op de religieuze en levensbeschouwelijke aspecten van hun eigen beroepspraktijk willen verdiepen. *Handelingen* wil enthousiaste professionals een inhoudelijke oriëntatie bieden voor hun omgang met kerkleden, cliënten of personeel op terreinen van geloof, spiritualiteit, zingeving, levensoriëntatie en gemeenschapsvorming.

Redactie

dr. Frank G. Bosman, dr. Jorge Castillo Guerra, drs. Harry Harmsen (webredacteur), dr. Erica Meijers, prof.dr. Hans Schaeffer, prof.dr. Martijn Steegen, prof.dr. Theo van der Zee (hoofredacteur)

Redactiesecretariaat

Francisca Folkertsma-Huizer MA
Dick Ketstraat 79
6717 NZ Ede
redactiesecretariaat@handelingen.com

Vormgeving

Frank de Wit, Zwolle

Druk

Pumbo.nl

Foto's

Omslag: Mitch/Unsplash.com; beeldmeditatie: Maarten Boersema

Online, download en on demand

Handelingen verschijnt viermaal per jaar en is gratis online te lezen en te downloaden via www.handelingen.com of www.radbouduniversitypress.nl. Het is tevens mogelijk via deze websites een gedrukt exemplaar te bestellen.

Nieuwsbrief

Blijf op de hoogte van nieuwe nummers via onze nieuwsbrief. Aanmelden hiervoor kan op de website van *Handelingen*.

ISSN 1876-8024
E-ISSN 2773-2096

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Handelingen wordt gepubliceerd in Diamond Open Access met de volgende Creative Commons-licentie: Attribution-4.0-International (CC BY 4.0). Deze licentie houdt in dat het kopiëren, distribueren, vertonen en uitvoeren van het werk en afgeleide werken is toegestaan op voorwaarde van het vermelden van de oorspronkelijke auteur(s) en bron.

